

JIHOČESKÁ UNIVERZITA ČESKÉ BUDĚJOVICE
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
Katedra bohemistiky

STYL MUŽSKÝ A STYL ŽENSKÝ
(V PSANÉ KOMUNIKACI)

Diplomová práce

Vypracovala: Monika Lexová

Vedoucí práce: Doc. PaedDr. Bohumila Junková, CSc.

ČESKÉ BUDĚJOVICE 2007

Anotace

Tato diplomová práce je zaměřena na stylistický rozbor mužské a ženské komunikace v textech funkčního stylu uměleckého. Problém je analyzován jak v pásmu autora, tak v pásmu postav. Následně nalezené, více či méně důležité rozdíly mezi stylem mužským a ženským, tvoří podstatu této práce.

První část je věnována obecné teorii stylistiky, dále charakteristickým znakům mužů a žen, které by mohly zapříčiňovat rozdílnost jejich vyjadřování, a nakonec je uveden výběr teorií analyzujících mužskou a ženskou komunikaci.

Náplní části druhé je vlastní rozbor, který potvrzuje či vyvrací tyto obecné teorie. Po předchozí analýze jednotlivých práz následuje jejich vzájemná komparace. Analýza je prováděna ve čtyřech základních rovinách jazyka, hláskoslovné, morfologické, syntaktické a lexikální.

Závěrem práce je sumarizace charakteristických znaků mužské a ženské komunikace.

Annotation

The thesis you are reading is aimed at the stylistic analysis of the masculine and feminine aspects of communication, provided the texts are a part of the functional style present within the belles lettres. The questions are analysed either from the point of view of the teller, or from the point of view of the characters. The findings are more or less significant differences between the language style of men and women and those

conclusions are the basis of the linguistic analysis of this thesis.

The first section features the general theories of stylistics, the specific denotations of men and women which may be the cause of the divergence of their wording, and finally there is a selection of the theories that analyse the communication of men and women present as well.

The following section contents are the particular analysis that either confirms or refutes these general theories. After the preceding analysis of the individual prose appearances, their reciprocating comparison is assigned to it. The analysis is performed from four cardinal levels of each language point of view: the level of phonology, morphology, syntax and lexicology.

And finally, the conclusion summarizes the characteristic features of the masculine and feminine communicational denotations.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí diplomové práce Doc. PaedDr. Bohumile Junkové, CSc. za zájem, cenné rady a čas, který věnovala mé práci. Poděkování rovněž patří celému kolektivu katedry bohemistiky za příjemné pracovní prostředí.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a všechny citace a parafráze řádně vyznačila v textu. Veškerou použitou literaturu a podkladové materiály uvádím v příloženém seznamu literatury.

V Českých Budějovicích, dne 27. 4. 2007

Obsah práce

0	Úvod _____	11
1	Teoreticko-metodologická část _____	13
1.1	Základní pojmy _____	13
1.1.1	Jazyk a komunikace _____	13
1.1.1.1	Vztah jazyka a myšlení (Jazyková relativita) _____	14
1.1.1.2	Jazyk v sociálních souvislostech _____	15
1.1.2	Styl a stylistika _____	16
1.1.2.1	Funkční styl umělecké literatury _____	17
1.1.3	Související disciplíny _____	20
1.2	Rozdíly mezi mužem a ženou _____	20
1.2.1	Biologický determinismus _____	21
1.2.1.1.	Mozek a jazyk _____	21
1.2.2	Sociologický determinismus _____	22
1.2.2.1	Teorie rolí _____	23
1.2.3	Biologicko-sociologický determinismus _____	24
1.3	Žena a muž v historii _____	24
1.3.1	Matriarchát _____	26
1.4	Osvojování jazyka _____	27
1.4.1	Imitace _____	28
1.4.2	Modelování _____	28
1.5	Jazykový styl mužů a žen _____	28
1.5.1	Teorie D. Tannenové _____	29
1.5.2	Teorie O. Müllerové _____	30
1.5.3	Teorie S. Čmejrkové _____	30
1.6	Feminismus a gender studies _____	33
1.7	Metoda výzkumu _____	35
2	Praktická část _____	36
2.1	Rozbor prací Lenky Procházkové _____	36

2.1.1	Povídka Oči černé... _____	38
2.1.1.1	Dialog mladíka a Niky _____	38
2.1.1.2	Pásmo postavy Niky _____	38
2.1.1.2.1	Hláskoslovná rovina _____	39
2.1.1.2.2	Morfologická rovina _____	39
2.1.1.2.3	Syntaktická rovina _____	40
2.1.1.2.4	Lexikální rovina _____	41
2.1.1.3	Pásmo postavy Michala _____	41
2.1.1.3.1	Hláskoslovná rovina _____	42
2.1.1.3.2	Morfologická rovina _____	42
2.1.1.3.3	Syntaktická rovina _____	42
2.1.1.3.4	Lexikální rovina _____	43
2.1.1.4	Pásmo autora _____	44
2.1.1.4.1	Hláskoslovná rovina _____	44
2.1.1.4.2	Morfologická rovina _____	44
2.1.1.4.3	Syntaktická rovina _____	45
2.1.1.4.4	Lexikální rovina _____	45
2.1.1.5	Rozbor tématu _____	46
2.1.2	Povídka Kůň _____	46
2.1.2.1	Pásmo postav Hany _____	47
2.1.2.1.1	Hláskoslovná rovina _____	47
2.1.2.1.2	Morfologická rovina _____	47
2.1.2.1.3	Syntaktická rovina _____	48
2.1.2.1.4	Lexikální rovina _____	49
2.1.2.2	Pásmo postavy Pavla _____	49
2.1.2.2.1	Hláskoslovná rovina _____	49
2.1.2.2.2	Morfologická rovina _____	49
2.1.2.2.3	Syntaktická rovina _____	50
2.1.2.2.4	Lexikální rovina _____	50
2.1.2.3	Pásmo postavy Sluníčka _____	50

2.1.2.3.1	Hláskoslovná rovina _____	51
2.1.2.3.2	Morfologická rovina _____	51
2.1.2.3.3	Syntaktická rovina _____	51
2.1.2.3.4	Lexikální rovina _____	52
2.1.2.4	Pásmo autora _____	52
2.1.2.4.1	Hláskoslovná rovina _____	52
2.1.2.4.2	Morfologická rovina _____	52
2.1.2.4.3	Syntaktická rovina _____	52
2.1.2.4.4	Lexikální rovina _____	53
2.1.2.5	Rozbor tématu _____	55
2.2	Rozbor prací Petra Šabacha _____	55
2.2.1	Povídka Sázka _____	57
2.2.1.1	Pásmo postavy 1. staříka _____	57
2.2.1.1.1	Hláskoslovná rovina _____	57
2.2.1.1.2	Morfologická rovina _____	58
2.2.1.1.3	Syntaktická rovina _____	58
2.2.1.1.4	Lexikální rovina _____	58
2.2.1.2	Pásmo postavy 2. staříka _____	59
2.2.1.2.1	Hláskoslovná rovina _____	59
2.2.1.2.2	Morfologická rovina _____	60
2.2.1.2.3	Syntaktická rovina _____	60
2.2.1.2.4	Lexikální rovina _____	60
2.2.1.3	Pásmo postavy číšnice _____	61
2.2.1.3.1	Hláskoslovná rovina _____	61
2.2.1.3.2	Morfologická rovina _____	61
2.2.1.3.3	Syntaktická rovina _____	62
2.2.1.3.4	Lexikální rovina _____	62
2.2.1.4	Pásmo postavy výčepního _____	62
2.2.1.4.1	Hláskoslovná rovina _____	62
2.2.1.4.2	Morfologická rovina _____	63

2.2.1.4.3	Syntaktická rovina	63
2.2.1.4.4	Lexikální rovina	63
2.2.1.5	Pásmo autora	63
2.2.1.5.1	Hláskoslovná rovina	63
2.2.1.5.2	Morfologická rovina	63
2.2.1.5.3	Syntaktická rovina	64
2.2.1.5.4	Lexikální rovina	64
2.2.1.6	Rozbor tématu	65
2.2.2	Román Babičky	65
2.2.2.1	Pásmo postavy Matěje	66
2.2.2.1.1	Hláskoslovná rovina	66
2.2.2.1.2	Morfologická rovina	66
2.2.2.1.3	Syntaktická rovina	67
2.2.2.1.4	Lexikální rovina	68
2.2.2.1.5	Cizí jazyk v Matějových promluvách	69
2.2.2.2	Pásmo postavy Gubajeva	70
2.2.2.2.1	Hláskoslovná rovina	70
2.2.2.2.2	Morfologická rovina	71
2.2.2.2.3	Syntaktická rovina	72
2.2.2.2.4	Lexikální rovina	73
2.2.2.3	Pásmo babičky Marie	74
2.2.2.3.1	Hláskoslovná rovina	74
2.2.2.3.2	Morfologická rovina	74
2.2.2.3.3	Syntaktická rovina	75
2.2.2.3.4	Lexikální rovina	76
2.2.2.4	Pásmo babičky Ireny	77
2.2.2.4.1	Hláskoslovná rovina	77
2.2.2.4.2	Morfologická rovina	77
2.2.2.4.3	Syntaktická rovina	77
2.2.2.4.4	Lexikální rovina	78

2.2.2.5	Pásmo Alenky	78
2.2.2.5.1	Hláskoslovná rovina	79
2.2.2.5.2	Morfologická rovina	79
2.2.2.5.3	Syntaktická rovina	79
2.2.2.5.4	Lexikální rovina	80
2.2.2.6	Pásmo autora	81
2.2.2.6.1	Hláskoslovná rovina	81
2.2.2.6.2	Morfologická rovina	81
2.2.2.6.3	Syntaktická rovina	81
2.2.2.6.4	Lexikální rovina	82
2.2.2.7	Rozbor tématu	82
3	Závěr	83
4	Seznam literatury	86
4.1	Literatura odborná a slovníková	86
4.2	Literatura umělecká	88

0 Úvod

Existuje zásadní rozdíl mezi mužem a ženou? Měli by mít muži a ženy stejné možnosti a podmínky na pracovišti a v soukromí? Tyto otázky se v současnosti stávají velmi diskutovaným tématem.

Problém, kterým se zabýváme v naší diplomové práci, je mnohem užší, specializovanější. Je to otázka existence rozdílu mezi mužskou a ženskou komunikací v textech umělecké literatury, téma vědci částečně opomíjené.

V současnosti se čeští i zahraniční badatelé v oblasti mužského a ženského stylu komunikace zaměřují většinou na funkční styl prostěsdělovací. Tam se neomezují pouze na jevy hláskoslovné, morfologické, syntaktické a lexikální, ale snaží se postihnout rozdíly mezi projevy mužů a žen na rovině celých textů. Protože je to téma příliš obsáhlé a vystačilo by na několik diplomových prací, zaměříme se zejména na výše zmíněné roviny jazyka, hláskoslovnou, morfologickou, syntaktickou a lexikální.

Cílem této diplomové je rozbor a zhodnocení textů umělecké literatury z hlediska subjektivního stylotvorného činitele, pohlaví. Výchozím materiálem se staly práce dvou zástupců moderní české prózy, Lenky Procházkové a Petra Šabacha. Komparace jejich stylů probíhá v pásmu autora i v pásmu postav.

Protože v dialozích umělecké literatury jde často o charakteristiku postavy jazykem, můžeme očekávat jisté rozdíly ve vyjadřování mužských a ženských postav. Jelikož se jedná o stylizaci každodenního mluveného projevu, můžeme stanovit pracovní hypotézy, které vycházejí z již renomovanými českými badateli popsaných rozdílů mužské a ženské komunikace prostěsdělovacího funkčního stylu.

V pásmu postav v oblasti hláskosloví a morfologie předpokládáme u mužů větší výskyt nespisovných jevů než u žen.

Ženám, jakožto submisivním a jemným tvorům, nespisovné vyjadřování nepřísluší.

V pásmu postav v oblasti syntaxe předpokládáme u žen větší emocionalita projevu než u mužů, jeho syntaktickou uvolněnost. Jelikož ženy preferují v hovoru témata, týkající se jejich soukromí, očekáváme větší výskyt osobních zájmen ve funkci subjektu.

V pásmu postav oblasti lexika předpokládáme u mužů větší výskyt expresivního výraziva s negativním nábojem, u žen naopak větší výskyt deminutiv (ze stejného důvodu jako v rovině hláskoslovné a morfologické). Ženy jsou v komunikaci považovány za ochotnější ke spolupráci, proto očekáváme větší výskyt různých kontaktních výrazů, např. oslovení, výzev, tázacích dovětek atd.

V pásmu autora předpokládáme pouze minimální rozdíly stylu určené pohlavím autora.

1 Teoreticko-metodologická část

1.1 Základní pojmy

Vzhledem k obsahu práce je nutné zařadit alespoň základní výběr terminologie se stručnou definicí každého prvku, což zpřehlední a usnadní orientaci v textu a následnou práci s ním.

1.1.1 Jazyk a komunikace

Každý mluvčí (včetně autorů beletrie) musí vhodně a citlivě využívat jazykových prostředků národního jazyka. Způsob, jakým se vyjadřujeme, přispívá ke kladnému či zápornému hodnocení společnosti. Chceme-li být po všech stránkách společenského styku úspěšnější, vhodně zvolený způsob komunikace nám k tomu bezesporu pomůže.

Jazyk je systém dorozumívacích prostředků (znakové povahy) a pravidel, jak těchto prostředků užívat, aby bylo možno realizovat záměry sledované dorozumívací činností a vznikaly smysluplné jazykové projevy (**komunikáty**).

S termínem **jazyk** nesmíme zaměňovat termín **řeč**. Řeč je aktuální užití jazyka, tj. užití lexikálních prostředků slovní zásoby a gramatických prostředků mluvnické stavby k úkolu sdělování.

Komunikace je proces dorozumívání, jehož cílem je výměna myšlenkových obsahů mezi účastníky komunikace (**komunikanty**) a snaha změnit tak větší či menší úsek světa. K tomu vede určitý postup, tzv. **komunikační strategie**. Je to přihlédnutí k vlastním i adresátovým možnostem se zřetelem k podmínce, aby komunikační proces byl úspěšný.

Proces komunikace probíhá v různých **komunikačních situacích**, které jsou charakterizovány objektivními a subjektivními faktory ovlivňujícími poté podobu komunikátu. Jedním ze

subjektivních faktorů je pohlaví/rod komunikantů. Tento faktor je základním stavebním kamenem naší diplomové práce.

Celý průběh komunikace nazýváme **komunikační událostí**. Je to určitý, zpravidla teoreticky stanovený výsek sociálních a komunikačních vztahů.

Každý aktivní účastník komunikace má svou **komunikační roli**. Role jsou pro tyto situace a vztahy charakteristické, určitým způsobem i ustálené. Role zavazují k určitým způsobům jednání, chování, vystupování, nejsou však pouhou kostrou, do které by komunikant zapadl. Samozřejmě je důležitá osobnost autora, jeho pojetí určité role.

Role závisí též na prostředí, ve kterém se komunikant pohybuje. Dříve bylo toto komunikační prostředí velmi ustálené, zejména u žen. Muži měnili toto prostředí zpravidla jen v souvislosti se shromažďováním profesních zkušeností a s vojenskou službou. V současnosti dochází k častějším změnám komunikačního prostředí u žen i u mužů, což je dáno nejen rychlým vývojem techniky, ale i postupnou změnou názorů na roli muže a ženy ve společnosti.

Mluvní akt je termín užívaný k charakteristice výpovědí, které obsahují sdělení i jiného než pouze svého základního významu. Např. *Ten hrnec ale pěkně voní.* může ve skutečnosti znamenat *Můžu ochutnat?*

1.1.1.1 Vztah jazyka a myšlení (Jazyková relativita)

Velmi zajímavou oblastí výzkumu jazyka se stal vztah mezi jazykem a myšlením. Existuje mnoho způsobů, jak tento vztah zkoumat. Jedním z nich je pozorování uživatelů rozličných jazyků a dialektů.

Sapirova - Whorfova hypotéza

Teorie jazykové relativity dokazuje, že lidé užívající odlišné jazyky mají různé kognitivní systémy. Těmito systémy jsou ovlivňováni ve stylu uvažování o světě. Např. lidé národa Garo přemýšlejí o rýži jinak než o ní přemýšlejí Evropané. Užívají pro ni větší počet kognitivních kategorií. Přemítají-li příslušníci národa Garo o rýži, vidí ji co do počtu významů odlišně, pravděpodobně s vyšší mírou složitosti myšlení než lidé žijící v jiných zeměpisných šířkách, kde se rýže vůbec nepěstuje. Z toho plyne, že jazyk do ovlivňuje myšlení.

Podstatné je, že je tato teorie snadno aplikovatelná i na problematiku rozdílnosti myšlení, potažmo vyjadřování mužů a žen. Např. většina mužů přemýšlí o automobilech jinak než většina žen. Jelikož o nich více vědí, mluví o nich jiným a složitějším způsobem než ženy. Ženě toto téma nabízí jiné souvislosti ovlivňující její vyjadřování. U obou pohlaví však existují milovníci, odpůrci či lidé nezainteresovaní do problematiky automobilů, takže je nutno podotknout, že při interpretaci objevů týkajících se jazykové relativity musíme být opatrní a tuto teorii nesmíme neuváženě generalizovat.

Umírněnější podoba jazykového relativismu má za to, že jazyk myšlení neurčuje, nicméně je jistým způsobem ovlivňuje.

1.1.1.2 Jazyk v sociálních souvislostech

Studium jazyka v sociálních souvislostech je jedním z novějších směrů lingvistického bádání. Jazykovědce však stále více zajímá studium otázky, jak lidé užívají jazyk, a dalších stránek sociálních souvislostí jazyka.

Na základě kontextových podnětů většinou změníme způsob užívání jazyka, aniž bychom o tom příliš přemýšleli. Podobným

způsobem, obvykle podvědomě, měníme ve vztahu k rozmanitým souvislostem i jazykovou strukturu.

Pohlaví adresáta komunikátu, stejně jako ostatní stylové faktory, jsou určujícím podnětem pro výběr a uspořádání jazykových prostředků. Žena komunikuje jiným způsobem ve společnosti mužů než ve společnosti žen či ve společnosti smíšené, a to i v případě, že je diskutováno totožné téma.

Jelikož tato diplomová práce má za úkol věnovat se psané komunikaci resp. projevům psaným, je nutno nastínit základní problematiku související terminologie i s jejím vysvětlením.

1.1.2 Styl a stylistika

Jazykový styl je způsob selekce a uspořádání jazykových prostředků uplatňovaný při textové genezi.

Stylistika je lingvistickou disciplínou, která se zabývá studiem stylu. Klade si za cíl zobecnění pravidel stylizace všech jazykových projevů.

Stylovou oblast tvoří projevy vyznačující se obdobnými či totožnými charakteristickými rysy. Minoritní rozdíly, které lze nalézt v projevech jedné stylové oblasti, bývají způsobeny individuálními (subjektivními) stylovými činiteli.

Stylová vrstva je souborem jazykových prostředků, které se v projevech určité stylové oblasti používají a považujeme je za oblastně určené. Mezi takové prostředky patří prvky hláskové, morfologické, stylistické, syntaktické a lexikografické. Pojmem specifická stylová vrstva nevyjadřujeme však všechny tyto prostředky užívané v konkrétním jazykovém projevu. Některé z nich jsou neutrální povahy, mohli bychom je tedy užít v jakémkoli projevu libovolné oblasti.

Stylový typ se vytváří na základě konkrétních zvyklostí, které jsou platné v konkrétní stylové oblasti. Tyto zvyklosti závisí na stylotvorných činitelích a jsou v čase proměnlivé. Jsou určujícím faktorem volby jazykových prostředků v komunikátech té či oné oblasti stylu. Platnost některých zvyklostí se odvíjí od jistých norem. Lze tedy tvrdit, že stylový typ je utvářen souborem stylových zákonitostí, které platí v dané stylové oblasti, lze je diferencovat, např. stylový typ hovorový, publicistický, umělecký, odborný a jiné typy, patřící do dílčích stylových podoblastí (administrativní, řečnická aj.).

Styl funkční je určitým cílem projevu, komunikační situací určený soubor vlastností aktuálního komunikačního aktu, jazykového projevu; takéž typ a třída projevů takto orientovaných. Výrazem funkce zde míníme sdělný úkol veřejného projevu.

1.1.2.1 Funkční styl umělecké literatury

Styl umělecké literatury je diferencován dle přítomnosti funkce estetické, která se u těchto projevů objevuje vedle funkce sdělovací; je to styl příznačný svou funkcí esteticky-sdělnou. Ani jedna z těchto výše uvedených funkcí nemůže být považována za převládající, dochází k uplatňování vzájemné vázanosti. Veškeré projevy stylové oblasti, o které hovoříme, jsou citové a mají subjektivní charakter; navozují určitou emotivní atmosféru a umožňují adresátovi určitý prožitek. Adresát je obsahem veden k zamyšlení a ke konkretizaci skutečnosti, která je tímto obsahem předávána, a to také na základě individuálních představ a intenzity prožitku. Funkce estetická staví tuto oblast do výrazného kontrastu se zbývajícími stylovými oblastmi.

V případě uměleckého projevu dochází k výraznému uplatňování subjektivních stylotvorných činitelů, což je podmínkou vzniku individuálních stylů různých autorů.

Poměrně často se objevuje i autorova snaha jazykové prostředky dotvářet a přetvářet. Toto je motivováno potřebou aktualizace, která má v uměleckém stylu postavení dominantního charakteru.

Z konkrétního hlediska stylu uměleckého a prostředků jím užívaných musíme bezpodmínečně připojit několik základních termínů i z této vrstvy teorie stylistiky.

Mezi prostředky vertikálního členění textu řadíme následující terminologii: **přímá řeč**, **nevlastní přímá řeč** a **polopřímá řeč**.

V souvislosti s hlediskem uvedeným výše je nutné si uvědomit i existenci rozdílu mezi **pásmem vypravěče** a **pásmem postav**.

V pásmu **řeči vypravěče** se řeč autorská stává prostředkem vyprávění objektivizovaného charakteru. Vzbuzuje tak pocit, že autor jen jakoby nezáúčastně a objektivně referuje o ději, který je rozvíjen, o jednání postav, o dějovém prostředí atp. **Autorskou řečí** je řeč spisovná s nízkou frekvencí jazykových prostředků nespisovných nebo výrazněji citově zabarvených. Vypravěčem se stává nejčastěji některá z osob v příběhu vystupujících nebo postava, která byla přímým svědkem děje, který probíhá.

Uvádí-li vypravěč **řeč postav**, činí to reprodukovanou formou. Tato podoba se nazývá **nepřímá řeč**. Stylizace, jíž je nepřímá řeč nositelem, má blíže k řeči vypravěče než k řeči postav. Toto se děje na základě skutečnosti, při které dochází k zachování obsahu toho, co postava řekla, avšak ve způsobu toho, jak je to reprodukováno, dochází k setření originality projevu postavy a její řeč se přibližuje podobě pásma řeči vypravěče.

Pásmo řeči postav se skládá z **promluv postav**. Tyto promluvy bývají stylizovány, jako by je postavy pronášely nahlas (pak mluvíme o **vnější řeči postav**), nebo jako by si je postava říkala sama pro sebe (v takovém případě jde o **vnitřní řeč postavy**). **Vnější řeč** je stylizována nejčastěji jako **řeč přímá**. Řeč postavy je uváděna v

uvozovkách. Udržuje si všechny stylistické rysy postavy a užívá jazykových prostředků všech vrstev jazyka.

Přímá řeč je obvykle nositelkou funkce charakterizační. Poukazuje na typ prostředí, z kterého postava pochází, a na podobu jejích názorů v individuálních situacích. Může se však objevovat i v pozici dějového pásma. V případě obou těchto funkcí je běžně doplňována řečí nepřímou.

Vnitřní řeč postav bývá v moderní próze stylizována jako **nevlastní přímá řeč, řeč polopřímá a řeč smíšená**.

Nevlastní řeč přímá bývá uplatňována především jako prostředek vyjádření vnitřního monologu postav. Je odlišitelná od přímé řeči tím, že nebývá psána v uvozovkách. Můžeme nalézt její uvozenou i neuvozenou podobu. Věta uvozovací stojí buď před nevlastní přímou řečí, uprostřed ní, nebo za ní.

Polopřímá řeč bývá v textu uplatňována jako vyjádření vnitřního monologu (ale i dialogu), propojeného formálně s pásmem vypravěčským. S pásmem postav ji spojuje užívání všech slovesných časů a slohové zabarvení stejné jako v případě jazykové charakteristiky postav. S řečí vypravěče ji spojuje (kromě grafické stránky) i posun vyjádření do třetí osoby, neutralizace času nebo i čas minulý. Rozdíl v porovnání s nevlastní přímou řečí bývá v absenci vět uvozovacích, avšak jejich funkce bývají shodné.

Smíšená řeč je nositelkou charakteristických znaků, které jsou povětšinou shodné s řečí vypravěče. Skutečnost, že jde o řeč postavy, lze vyzorovat jen díky jednotlivým prvkům, např. prostřednictvím subjektivního hodnocení situace z hlediska postavy nebo díky vyjádření časových a místních vztahů.

1.1.3 Související disciplíny

Ke správnému určení rozdílů mezi mužským a ženským stylem komunikace nám pomáhají další disciplíny, které zdánlivě s lingvistikou nesouvisejí nebo s ní souvisejí pouze okrajově:

- Psycholingvistika – je obor zabývající se psychickými procesy a jejich podílem na lidském dorozumívání. Zkoumá vztah psychických procesů a jazykových struktur. Styl textu a styl psychických procedur, které jsou součástí procesů produkce a percepce, od sebe nelze oddělit.

- Neurolingvistika – studuje vztahy mezi mozkiem, poznávacími funkcemi a jazykem.

- Sociolingvistika – se zabývá vztahy mezi sociálním chováním a jazykem. Zajímá se i o to, jak je výběr jednotlivých jazykových prostředků v určité situaci ovlivněn stylovými činiteli, ale pouze těmi, které mají sociální povahu.

- Kognitivní psychologie – studuje mechanismy kognitivních procesů.

1.2 Rozdíly mezi mužem a ženou

Pojmy žena a muž jsou často vykládány jednak jako pojmy univerzální, mající obecně platný význam, ale i jako pojmy binární – vzájemně se vylučující a protikladné, které se navzájem doplňují a společně vytvářejí celek. Žena bývá přirovnávána k přírodě anebo s přírodou ztotožňována; žena jakožto dárkyně života. K dvojici pojmů žena a příroda bývá protichůdnou dvojicí muž a civilizace.

Rozdíly mezi mužem a ženou mohou být dány biologicky, sociálně nebo se na nich podílí jak faktor biologický, tak sociální. Velmi diskutovanou otázkou však zůstává, do jaké míry tyto faktory rozdílnost pohlaví určují.

1.2.1 Biologický determinismus

Stoupenci biologického determinismu tvrdí, že rozdílné role mužů a žen jsou přirozené, jsou tedy determinovány vrozenými biologickými znaky.

Jedním z těchto znaků je mužova fyzická převaha nad ženou. K tomu přispívá i hormonálně podmíněná bojovnost muže a na druhé straně hormonální a fyziologické změny v ženském těle během těhotenství.

Pomineme-li fakt, že hlavní a na první pohled patrná odlišnost muže a ženy je v rozdílech pohlaví, tj. v sekundárních pohlavních znacích, můžeme se věnovat velmi zajímavému rozdílu, a to rozdílu mužského a ženského mozku a způsobu jeho užívání.

1.2.1.1. Mozek a jazyk

Za zpracování jazykových informací u lidí odpovídá více než třetina mozku. Rozličné metody studia mozku dokazují, že pro řeč je klíčová levá mozková hemisféra, která ovlivňuje mnohé syntaktické stránky zpracování lingvistických informací a také některé stránky sémantické. Kromě toho je síť jazyka a řeči uspořádána poněkud odlišně u mužů a u žen.

George Ojemann elektrickou stimulací mozku zkoumal pohlavní rozdíly v jazykových funkcích a „shledal poněkud paradoxní interakci mozku a jazyka: byť jsou ženy obecně slovně nadanější než muži, objem jazykových částí mozku u mužů je výrazně větší (difúzněji rozložený) než u žen. Ojemann z toho vyvodil, že velikost jazykových částí mozku může být v nepřímé úměrnosti se schopností užívat jazyk“ (Sternberg 2002, 380).

Byly nalezeny důkazy mimo jiné o tom, že k úkolům, k nimž je zapotřebí i řeč, užívají ženy pravou i levou hemisféru mozku zároveň, zatímco muži používají ve větší míře levou, nebo pouze pravou

hemisféru. „Levá hemisféra je dominantní pro jazyk, řeč a základní postupy při řešení problémů. Pravá hemisféra je dominantní pro vizuospeciální úlohy, např. pro zvládání trojrozměrného prostoru a některé rozměry emotivity“ (Koukolík 1997, 95).

Muž tedy většinou naslouchá nebo mluví, přičemž je aktivní levá mozková hemisféra, nebo prožívá stavy emotivity, přičemž je aktivní pravá mozková hemisféra. Proto může být pro muže těžké vyjadřovat své city. Čím jsou jejich city silnější, tím méně jsou muži schopni vyjádřit je slovy. Ženám toto většinou nečiní žádné potíže, proto jsou obecně mylně považovány za emotivnější.

Dalším důležitým zjištěním je, že každý jedinec má jednu sféru mozku dominantnější než druhou. Tím pádem je možno vytvořit dvě základní skupiny lidí, a to ty, u kterých převládá racionalita, logičnost a s tím spojená větší dynamičnost až agresivita, což bývá přiřazováno spíše mužské části populace, nebo emocionalita, intuitivnost, empatie, pasivita a partnerství, což bývá přiřazováno spíše ženské části populace. Nositeli těchto vlastností mohou být jak muži, tak ženy, proto se někdy spíše hovoří o hodnotách maskulinních a femininních.

1.2.2 Sociologický determinismus

Na základě sociologického přístupu určuje rozdíly v chování obou pohlaví proces socializace. Rozdíly mezi muži a ženami jedné kultury jsou závislé na odlišném způsobu, jakým společnost vnímá chlapce a muže na jedné straně a dívky a ženy na straně druhé, a jak s nimi zachází. Sociální konstrukcionismus nechápe pojmy muž a žena jako konstantní. Ty se musí vytvářet v určitém kulturním a společenském kontextu, jejich obsah se mění vždy ve vzájemném vztahu.

Mužskost a ženskost vytváříme svým chováním, tím, jak se prezentujeme ve společnosti, jak jednáme s ostatními lidmi. Vždy na

nás působí zpětná vazba, proto své chování můžeme ovlivňovat vůlí a určitým způsobem ho korigovat. Např. už od narození se rozdílně chováme k chlapcům a děvčatům. Kdyby nám někdo ukázal kojence v růžových dupačkách, verbálně ho ohodnotíme jiným způsobem, než kdybychom viděli toho samého kojence v dupačkách modrých. Rozdílný proces socializace poté pokračuje i volbou různých hraček pro chlapce a dívky. Dívkám vštěpujeme typicky ženské role, učíme je starat se o domácnost, vařit, připravujeme je na roli matky. Chlapci jsou vedeni k získávání schopností nutných pro vůdčí společenskou roli a ochranu rodiny.

Dnešní společnost by se měla snažit vyvarovat tzv. rodového (genderového) stereotypizování, což je proces, kterým se výše uvedené chování, postoje a emoce přisuzují jako přiměřené a patřičné pouze jednomu pohlaví. Společnost pak jedná tak, jako by šlo o přirozené odlišnosti a nikoli o odlišnosti vzniklé procesem socializace, tedy naučené.

1.2.2.1 Teorie rolí

Teorie rolí vznikla v padesátých letech minulého století v USA. Významnými tvůrci této teorie jsou američtí sociologové T. Parsons a R. F. Bales. Tato teorie zdůrazňuje vzájemné doplňování role muže a ženy. Tyto role vyjadřují přirozené polarity mužských a ženských sfér a odlišné funkce v rodině a společnosti. Úkol muže je chránit domov a hmotně ho zabezpečovat, ženy se mají o domov a ostatní členy rodiny starat. Femininní role zahrnují vyjadřování citů, maskulinní role zahrnují soutěživost, racionalitu a orientaci na výkon. Muži se v rodině stávají nástrojem širší společnosti, přerušují časnou symbiotickou vazbu matky a dětí.

1.2.3 Biologicko-sociologický determinismus

Třetí možností, která se nabízí při definici rozdílů mezi muži a ženami, je připuštění existence biologické nestejnosti, která však nemusí implikovat společenskou nerovnost. Dle této teorie je sociální odlišnost muže a ženy zakódována do našeho biologického vybavení. Má svůj genetický základ v prehistorii. Aby lidský rod přežil, muž bojoval a lovil a žena zajišťovala péči o potomky.

Dnešní společnost nevidí rozdíl mezi mužem a ženou pouze v odlišných biologických dispozicích, ale i v tom, jaké sociální role zastávají. O některých těchto rolích se dá říci, že jsou typicky ženské nebo typicky mužské. Ačkoli existuje mnoho postojů k problematice mužských a ženských rolí, přikláníme se k názoru, že muž zastává velmi často vůdčí pozice, jeho sociální role je tedy role vůdce. Žena většinou zastává roli matky, hospodyně, pečovatelky. Tyto sociální role mají zásadní vliv na naše vyjadřování v určitých situacích i na způsobu komunikace našich partnerů s námi. Styl vyjadřování je tedy značně ovlivněn poměrem našich sociálních a komunikačních rolí.

1.3 Žena a muž v historii

S odlišným chápáním mužské a ženské role se setkáváme nejen mezi odlišnými společnostmi a kulturami, ale i mezi odlišnými sociálními skupinami uvnitř jedné společnosti. Může se tak dít v témže čase, ale i v různých historických obdobích.

Z historického pohledu jsou muži odnepaměti vedeni k dominanci, soutěživosti, autoritě a hierarchické nadřazenosti, ženy k submisivnosti, případně partnerství a spolupráci.

Muž opatroval potravu, uspokojoval tak základní a nejdůležitější potřebu pro přežití. Jeho postavení bylo tedy základní, klíčové. Muži proto zastávali důležité funkce, např. funkce náčelníka či šamana.

Role ženy byla často rozporuplná. Jako matka a světice na straně jedné si chovala trvalou úctu, což se projevilo nejvíce v období baroka, nebo jako něco nižšího, neplnohodnotného a nemravného na straně druhé byla utiskována či nařčena z čarodějnictví a upalována.

Historický vývoj rolí muže a ženy významně určuje i rozvrstvení dnešní společnosti. Ta je dosud silně patriarchální, strukturovaná a hierarchizovaná dle pohlaví – především ve prospěch muže (patriarchy). Tento fakt lze vyzkoušet i v jazyce, jak nás o tom přesvědčí následující řádky, inspirované knihou P. Eisnera (1946, s. 336).

V jazycích Evropy existuje odedávna nadvláda mužů nad ženami. *Homo* je latinsky člověk, ale i muž: už z tohoto příkladu lze pochopit téměř celou podstatu věci.

To samé se dozvíme i z jazyků románských: *l'homme, l'uomo, el hombre*, v portugalštině *homem*. Francouzsky *on* jako výraz pro obecný podmět (*on dit*) historicky vychází právě z výše uvedeného *homme*, z člověka, který je reprezentován právě mužem.

Téměř stejně tak i anglické *man* a německé *man*. Anglický výraz pro ženu je vlastně jen odvozeninou od slova pro muže – *man: woman*.

A řekne-li Němka: *So etwas tut man doch nicht*, a zároveň tím míní sebe, říká něco, co jí vlastně nepřísluší, protože původní smysl její věty byl přeci jiný: něco takového *muž* neudělá. V naprosto stejném duchu je však i *jederman* původně *každý*, ne *kdokoli* bez rozlišení pohlaví, ale prostě a jednoduše *jeder Mann*, každý muž.

Čeština, na rozdíl od francouzštiny nebo latiny, dokázala rozrůznit slova *muž* a *člověk*. Ale povšimněme si slova *člověk*. *Člověk* totiž většinou nese význam *muž*, což dokazují zcela běžná rčení, v kterých čeština tíhne k dvojznačnosti latinského *homo*. Žena bez vyššího vzdělání častokrát pronese: *můj člověk dělá na šachtě*, a myslí tím svého muže.

Proces, který lze nazvat zrovnoprávňováním žen, však již započal v době Velké francouzské revoluce na konci 18. století.

Ve století 19. pokračoval bojem žen za právo na vzdělání, které se stávalo východiskem k postupnému získávání jejich práv politických. Do literatury začaly vstupovat první ženy spisovatelky, především B. Němcová, K. Světlá nebo E. Krásnohorská.

V našich zemích byl jedním z prvních bojovníků za práva žen T. G. Masaryk, který mnohokrát zveřejnil své úvahy o postavení ženy v rodině a ve veřejném životě; přesvědčení, že muž a žena jsou si rovni a že neexistuje otázka ženská, stejně jako neexistuje otázka pouze mužská. Existuje otázka společnosti.

Další fáze hnutí žen za svá práva začala v šedesátých letech minulého století a dnes již pokračuje jako tzv. třetí vlna emancipačního či feministického hnutí.

Není však pochyb, že žena stále žije ve světě zaměřeném na řešení problémů a potlačujícím city, který by někteří vědci označili jako mužský. Aby dokázala zapomenout na své každodenní problémy, hovoří o nich - ne proto, aby je vyřešila, ale aby je někomu sdělila, aby získala pocit, že na ně není sama. Jedná se o takzvaný nezacílený hovor - žena přeskakuje z jednoho tématu na druhé. Muž má v tomto okamžiku pocit, že je potřeba tyto problémy řešit, a navrhuje různá řešení, o která však žena většinou nemá zájem.

1.3.1 Matriarchát

Jediné období v historii, během něž měla žena ve společenském životě výsadní postavení, se nazývá matriarchát - vláda matky resp. vláda ženy. Žena v té době získala postavení, jaké v pozdějších společnostech nemělo období, stala skutečnou vládkyní svého rodu.

Tato role byla dokonce silnější než role muže v patriarchátu. Žena byla vedoucí postavou v životě domácnosti, stála na nejvyšším hierarchickém stupni (matka rodu), měla moc soudní a náboženskou. Tento stav se projevil i v mytologii, v níž existuje řada bohyň - Ceres, Démétér, Ladona a další. Tyto ženské bohyně byly vždy spodobněním plodivé síly přírody.

Muži v matriarchátu měli povinnost trestat všechny zločiny a bezpráví, jež se děly rodu, ke kterému náleželi. Postupem času se začaly rody pod tlakem mužů rozpadat, muži si vydobyli výsadní postavení tím, že se výrazně zasadili o hospodářský růst společnosti. Tak vznikla nová autonomní sociální skupina, párová rodina, a nastal patriarchát.

1.4 Osvojování jazyka

V minulosti se diskuse o osvojování jazyka soustředila na vztah dědičnosti (nature) a prostředí (nurture). Současné uvažování o osvojování jazyka již pracuje s faktem, že jde o dědičnou vlohu modifikovanou prostředím.

Broukání všech kojenců na světě, včetně neslyšících, je bez ohledu na jejich jazykové zázemí nerozlišitelné. V průběhu vývojové fáze broukání rozlišují slyšící děti všechny hlásky, a to nejenom fonémy charakteristické pro jejich mateřský jazyk. Je zřejmé, že v průběhu ontogeneze jazyka hraje významnou roli i jazykové prostředí. Děti přebírají v rodině nejen mateřský jazyk jako takový, ale i způsob vyjadřování. Je to proto, že právě rodiče a ostatní členové rodiny tvoří přirozenou a hlavní složku prostředí, která jazykový vývoj dítěte formuje.

Někteří psycholingvisté se zaměřili na environmentální mechanismy, které děti v průběhu ontogeneze jazyka užívají. Tyto

mechanismy jsou tři: imitace, modelování a podmiňování. Vzhledem k zaměření této práce jsou podstatné jen první dva, třetímu již není nutno se věnovat.

1.4.1 Imitace

Při imitaci dělají děti přesně totéž, co vidí, že dělají ostatní. Někdy napodobují jazykový styl jiných lidí, zvláště svých rodičů. Imitace by však sama o sobě k získání jazyka nestačila.

1.4.2 Modelování

Děti častěji kopírují slyšené jen částečně, což se nazývá modelování. I neoborník si povšimne toho, jak styl a slovník dětské řeči odpovídá stylu a slovníku řeči osob, jež tvoří jazykové prostředí, ve kterém děti žijí. Již u kojenců totiž hrají podstatnou roli emoční vlivy. Dávno před vytvořením jazyka jsou děti laděny emočním a fantazijním laděním osoby, která o ně pečuje. Dítě ale zároveň aktivně přikládá fantazijní a emoční významy částem sebe sama a již navázaným vztahům. Jde o reciproční tvorbu v rámci interpersonální zkušenosti.

1.5 Jazykový styl mužů a žen

Dle J. Hoffmannové (1997) existuje tzv. **genderlect**, což je vyjadřovací styl determinovaný pohlavím. Předpokládejme tedy, že komunikační styl mužů a žen se opravdu liší jak na úrovni hláskosloví, morfologie, syntaxe a lexika, tak na úrovni celých textů.

Problematikou rozdílnosti stylu mužů a žen se zabývali nejdříve nejrůznější odborníci severoamerického kontinentu, posléze i jazykovědci z celé Evropy. Americká socioložka D. Tannenová napsala několik populárně-naučných knih o ženách a mužích. Dalšími americkými populárními autory se stali manželé Peaseovi, čerpající

však převážně z poznatků zpracovaných výše zmíněnou D. Tannenovou. Z českých jazykovědců bychom měli zmínit P. Eisnera, M. Čechovou, S. Čmejrkovou, O. Müllerovou a J. Valdrovou.

Podle různých předsudků se dnes tvrdí, že ženy více mluví, pomlouvají, nadsazují, přehánějí a dramatizují, nebo že muži se chovají autoritativně a neustále ženám skáčou do řeči. Tyto názory nejsou objektivně prokázány, ale jsou často pevně zakořeněny mezi laickou i odbornou veřejností. Následně uvádíme zestručněný výklad názorů na mužskou a ženskou komunikaci několika renomovaných vědců.

1.5.1 Teorie D. Tannenové

Jazykovým stylem mužů a žen se intenzivně zabývá D. Tannenová (1995). Na tuto problematiku nahlíží zejména z úhlu volby témat a komunikační strategie.

Svět mužů a žen vidí jako dvě rozdílná společenství. Zastává názor, že muži a ženy mají tendenci užívat rozdílné komunikační strategie a styly. Tyto dovednosti si přinášejí do života už z dětství, kdy na ně měli vliv rodiče a především jejich vrstevníci.

Dívky vytvářejí menší skupiny, které jsou založeny na spolupráci a kompromisu. Tyto skupiny se ale později většinou rozpadají na dvojice. Na rozdíl od dívčích skupin jsou chlapecké skupiny co do počtu členů větší, jsou založeny spíše na boji o moc a prestiž.

Zájem mužů, tedy i jejich konverzace, se soustřeďuje na věcné informace. Jejich rozhovory nejsou tak důvěrné jako rozhovory žen a jsou často zaměřené např. na sport, politiku a práci.

Ženy se spíše zaměřují na mezilidské vztahy, zejména v rodině. Touží po komunikaci, která by vyvolala důvěrnou atmosféru, užívají více signálů zpětné vazby, kontaktních prostředků, výrazů souhlasu a vstřícnosti.

Tannenová se též zabývá vystupováním mužů a žen na veřejnosti. Muži se na veřejnosti projevují aktivněji než v soukromí. Jsou suverénnější, často mluví za svou partnerku. Ženy naopak čekají často až příliš dlouho na vhodnou chvíli či na výzvu.

1.5.2 Teorie O. Müllerové

Téma mužské a ženské komunikace rozvádí i česká lingvistka O. Müllerová (2004, s. 124-135).

Dle Müllerové jsou ženy v komunikaci otevřenější a vstřícnější. Odpovídají bez dlouhého rozmyšlení, přímo, téma otázky neproblematizují. Jejich odpovědi se snaží maximálně vyhovět informačnímu požadavku otázky, do přímé odpovědi přebírají její základní syntaktické schéma. Kladnou či zápornou odpověď na zjišťovací otázku následuje zdůvodnění a vysvětlení názoru, případně uvedení různých okolností. Často při tom užívají spojku *protože*. Ženy jsou vstřícnější ve vyjadřování souhlasu, který je často bezvýhradný až vystupňovaný. V rozhovorech se snaží spolupracovat, navazují na sebe a doplňují se, přebírají repliky nebo si je vzájemně doříkávají, vysílají četné signály zpětné vazby. Zásadně se nebrání soukroměji zabarvené komunikaci, spíše ji vítají.

1.5.3 Teorie S. Čmejkové

S. Čmejková se zabývá mužskou a ženskou komunikací zejména z hlediska výběru tématu a komunikační strategie.

Muži se často přímé odpovědi vyhýbají, odpověď připravují a vyvozují. Někdy žádají upřesnění otázky nebo ji sami upřesňují a hodnotí. Své odpovědi staví především na faktech. Jejich souhlas nebývá spontánní, je pouze částečný, s výhradou; užívají při tom spojky *ale*, *sice*. Dialog s muži nemá tak hladký průběh, existuje vždy něco, čím se chtějí odlišit a být raději samostatní. Jejich repliky jsou

obecně delší, tíhnou spíše k monologickému výkladu (Daneš, Čmejková 1997, s. 150).

Čmejková se zabývá problematikou rozdílného užití řečových aktů u mužů a žen. Vychází z Lakoffova (1973) názoru, že ženy mají sklon užívat nepřímé, zahalené, jakoby maskované řečové akty. Otázky užití namísto odpovědí či direktivních výpovědí.

Tematicky se ženy dle Čmejkové zaměřují na hovor o šití, vaření, péči o děti a o rodině. Uvádí se, že ženská zkušenost je primárně situována do soukromého světa, v němž panují principy spolupráce, péče a citové vázanosti. Mužská zkušenost je primárně situována do sféry veřejné, občanské a politické. V mužském světě vzniká mezi mluvčím a předmětem komunikace větší odstup. Vládne zde princip konkurence, citové neutrality, autonomie, distance a autority.

Ženy více hovoří o sobě a o vlastní zkušenosti, časté je paralelní užití osobních zájmen *my* a *vy*, *já* a *ty*, *já* a *ona*, *já* a *on*. Užívají více emocionálně zabarvených slov, např. adjektiva a adverbia s vysokou mírou intenzity typu *hrozný/hrozně*, *strašný/strašně*, *zoufalý*, *fantastický*, zvolání *proboha* apod. Muži tíhnou spíše ke slovům označujícím destruktivní činnosti, ke klení a nadávkám. Určité výrazy tedy můžeme spojovat s užitím spíše ženským a jiné s užitím spíše mužským.

Pro úplnost je třeba uvést i výklad problematiky stylu mužů a žen S. Čmejkové (1996, s. 37-38).

Nezaujatí lingvisté by měli by formulovat své závěry o řeči mužů a žen velmi obezřetně, protože na projevu mluvčího se nepodepisuje pouze rod, ale i sociální postavení, a hlavně model, v němž chlapci a dívky od malička vyrůstají a v němž si utvrzují své pozdější mužské a ženské role. Navíc nezáleží pouze na rodu mluvčího, ale i na rodu adresáta, a dokonce i na rodu svědka takové komunikace.

Při smíšené konverzaci prý muži více diskutují a pronášejí více tvrzení než ženy. „Jiné empirické studie zase prokazují, že muži se chápou častěji slova než ženy a že jejich repliky jsou delší. Muži prý také ostřeji přerušují repliky žen (podle některých studií až třikrát častěji), avšak sami nechtějí být ženami přerušováni“ (Čmejková 1996, 37).

Existuje mnoho badatelů, kteří zastávají názor, že konverzační chování mužů a žen nevyplývá ani tak z rodu mluvčího jako z typu osobnosti a její snahy dominovat. Ženy, které jsou považovány za silnou osobnost, jsou však často charakterizovány mužskými znaky chování, naopak submisivnějším mužům často připisujeme typicky ženské znaky chování.

„I další empirická zjištění týkající se smíšené konverzace mužů a žen mohou působit dojmem tak trochu tendenčním: Nová témata prý do konverzace uvádějí spíše ženy a je pak na mužích, zda tato témata do hovoru přijmou, budou je dále rozvádět, anebo je opustí“ (Čmejková 1996, 38).

Čmejková též souhlasí s názorem Müllerové, že ženy jsou v konverzaci kooperativnější než muži, jak o tom svědčí vyšší frekvence souhlasných signálů, např. pokyvování hlavou a další neverbální projevy souhlasu. Ženy též užívají více kontaktních otázek a dalších kontaktních prostředků, např. slovo *víš*. Muži dávají svým dominantním chováním v konverzaci najevo svou sílu, kterou od nich společnost tradičně očekává. Ženy zastávají v konverzaci roli spíše podpůrnou, protože k ní jsou již po staletí tradičně vychovávány. V domácích rozhovorech kladou ženy až dvaapůlkrát více otázek než muži, otázku užívají i často i namísto odpovědi.

1.6 Feminismus a gender studies

Přístup k literatuře z hlediska gender je velice složitý. Předpokladem k úspěchu je studium nejrůznějších druhů problematiky se zaměřením na ženu (nejen v literatuře, ale i na ženu v historii, ženu jako objekt a subjekt výtvarného umění, na jazyk současné umělecké literatury). Teprve po hlubším studiu si uvědomíme, že tematika byla zpracována oficiálním, dle feministických badatelů „mužským“ přístupem. Poté je možno pokusit se nalézt v tématu specifiku ženského přístupu či jiné, odlišné, pro ženu typické vidění skutečnosti.

Feminismus a gender studies není možné ani ztotožnit, ani zcela oddělit. Tyto obory se vyvíjejí v návaznosti na získávání poznatků o postavení ženy ve společnosti v nejrůznějších vědách.

Ottova encyklopedie (2004, 374) uvádí definici termínu **gender** jako „sociální aspekty pohlaví. Gender vyjadřuje sociální chování, které odpovídá situaci, kdy se muži a ženy učí jednat podle vzorců chování, které jsou ve společnosti považovány za typicky mužské nebo ženské.“

Český překlad slova gender jakožto rod má mnoho významů, proto se používá původní termín gender, který zahrnuje především sociální a společensky podmíněné kulturní rozdíly, očekávání, předsudky a specifika v postavení mužů a žen.

Je nutné zmínit též termín **pohlaví** či **sex**, což je často považováno za kategorii biologickou, zatímco **gender** je konstrukcí sociální. Lidé obvykle zohledňují svoje sociální postavení, třídní původ, rasu, národnost stejně jako předsudky k těmto kategoriím vázané, ale neuvědomují si, že obdobně jsou determinováni i tím, ke kterému pohlaví náleží.

Gender studies představují odborně zaměřenou, samostatnou, velmi specializovanou vědeckou disciplínu, která sleduje různé sociálně a kulturně podmíněné rozdíly mezi muži a ženami ve

společnosti. Jejich cílem je sledovat a interpretovat fakta o rozdílech obou pohlaví a vytvářet sociální senzitivitu z pohledu gender v sociálních a kulturních otázkách doby.

Zkoumání odlišných konverzačních stylů mužů a žen je hlavním tématem, které formuje styk stylistiky s feminismem, přesněji se sociologickou vlnou feminismu. Ta se zabývá ženskou variantou jazyka, tzn. jazykem žen, jazykem pro ženy i o ženách. Výsledkem bývá i přehodnocování stereotypů jazykových.

Feminismus „je schopnost a ochota přijmout možnost i jiné interpretace a vidění reality, než na jakou jsme byli až doposud zvyklí“ (Šiklová, J.: Gender studies a feminismus na univerzitách ve světě a v České Republice. In: Společnost žen a mužů z aspektu gender. Praha, Open Society Fund Praha 1999, s. 14).

V šedesátých letech minulého století se feminismus bouřlivě vyvíjel v USA. Později se dostal i do západoevropských demokratických států, odkud se rozšířil i do zemí střední a východní Evropy.

U nás se ve větší míře začalo mluvit o feminizmu až na sklonku osmdesátých let minulého století. Neúplné znalosti o feminizmu bývají ovšem často i v dnešní době generalizovány, takže mnoho lidí považuje feminizmu za ideologii agresivních a nespokojených žen.

Současné feministické směry se mohou velmi zjednodušeně dělit do tří proudů: asimilačního, androgynního a komplementárního.

Asimilační proud zdůrazňuje, že „žena je stejně schopná jako muž, dokáže totéž co muž, je schopná a má zastávat stejné sociální role jako muž“ (Šiklová, J.: Gender studies a feminismus na univerzitách ve světě a v České Republice. In: Společnost žen a mužů z aspektu gender. Praha, Open Society Fund Praha 1999, s. 14).

Androgynní proudy feminizmu doporučují, „aby se muži i ženy snažili sobě podobat, smísili se v jakousi neutrální osobnost, která není

handicapována předsudky o tom, co je či není vhodné pro muže a ženu. Androgynní osobnost je zbavena předsudků vůči druhým i sobě samé, pokud vyplývají z determinace rodem. Stoupenci a stoupenkyně tohoto směru jednají svobodně a nezávisle na askriptivních rolích dle gender“ (Šiklová, J.: Gender studies a feminismus na univerzitách ve světě a v České Republice. In: Společnost žen a mužů z aspektu gender. Praha, Open Society Fund Praha 1999, s. 14).

Komplementární proud zdůrazňuje, „že ženy a muži spolu nesoutěží, neporovnávají se, ale doplňují se ve svých vlastnostech, jednáních i sociálních rolích, které přijímají a na kterých se dohodli“ (Šiklová, J.: Gender studies a feminismus na univerzitách ve světě a v České Republice. In: Společnost žen a mužů z aspektu gender. Praha, Open Society Fund Praha 1999, s. 14).

1.7 Metoda výzkumu

Při výzkumu je užitá metoda analyticko-srovnávací a metoda pozorování a konfrontace. Srovnávání probíhá zejména v rovině hláskoslovné, morfologické, syntaktické a lexikální. Okrajově se zabýváme i tématem jednotlivých dialogů či směřování celé prózy. Je nutno též přihlédnout k psychologické a sociologické charakteristice postav, která často jednání postav zásadně ovlivňuje.

Použité materiály mají řadu společných parametrů, jsou tedy vhodným podkladem pro zkoumání rozdílů mezi řečovým chováním mužů a žen.

Prezentované příklady jednotlivých jevů jsou pro lepší přehlednost psány kurzívou. V uvozovkách jsou zaznamenány jevy, které byly součástí přímé řeči, ostatní jsou uvedeny bez uvozovek.

2 Praktická část

2.1 Rozbor prací Lenky Procházkové

V této práci se zabýváme rozbohem sedmi knih spisovatelky Lenky Procházkové: románu *Růžová dáma*, povídkové sbírky *Hlídač holubů*, povídkové sbírky *Zvrhlé dny*, romaneta *Šťastné úmrtí Petra Zacha*, povídkové sbírky *Přijed' ochutnat*, románu *Oční kapky* a jeho pokračování *Smolná kniha*.

Ve všech zmíněných knihách je dobře patrný autorský styl Lenky Procházkové. Její tvorba je dosti homogenní jak po stránce obsahové, tak po stránce jazykové. Autorka však pokaždé přináší nový pohled na podobný problém, obměňuje charaktery postav i prostředí.

Většina jejích románů i povídek je psána er-formou. Hlavními hrdinkami jsou nejčastěji ženy středního věku nebo studentky.

Zajímavou odchylkou od ženských hrdinek je povídka *Hlídač holubů* ze stejnojmenné sbírky. Setkáváme se zde s mladým hrdinou, který se ocitá ve zvláštní situaci. Na střeše Mírového paláce, kde se koná jakási konference, má za úkol celý den plašit holuby. Odpoledne však usíná a probouzí se až večer, kdy je palác prázdný a on nemá šanci dostat se ze střechy dolů, protože vikýř je již uzamčen. Čeká ho na střeše celý víkend, během něhož má čtenář možnost pozorovat jeho myšlenky.

V hláskoslovné a morfologické rovině je možno zaznamenat větší počet obecně českých jevů, které se však rozhodně neuplatňují důsledně: diftongizace *í/ý* v *ej*: *jistej* (123), *„hodnej“* (124), *„pozítří“* (116) a úžení *í/ý* za plně spisovné *é*: *„pětiminutový pauzy“* (116), *„nejmíň“* (115), *„půl čtvrtý“* (124), *pitomý* (126), *milé* (124).

Syntaktická rovina se žádným výrazným způsobem od ostatních povídek a románů Lenky Procházkové neliší.

V lexikální rovině jsme zaznamenali výrazně větší výskyt obecněčeských výrazů: „*kamrlíku*“ (116), „*šacují*“ (118), „*furt*“ (126); obecněčeských výrazů expresivních: „*courat*“ (116), „*sakra*“ (124), „*žrádlo*“ (125), „*prachy*“ (126), „*zatrhli tipec*“ (135); zhrubělých výrazů: „*chrníš*“ (124), „*kebule*“ (124), „*ty vole*“ (130) a vulgárních výrazů: „*do prdele*“ (130).

Na tento typ vyjadřování má pravděpodobně větší podíl sociální zařazení postav než jejich pohlaví. Avšak připouštíme, že muži stejné sociální vrstvy pravděpodobně užívají větší počet zhrubělých slov než ženy z tytéž sociální vrstvy.

V lexikální rovině jsme zaznamenali i deminutiva, která bychom mohli označit za typicky ženský prvek vyjadřování: „*holoubka*“ (117), „*čepičku*“ (117), „*kapsičce*“ (121), „*zpěvácěk darebáček*“ (135).

Tematicky se povídka na první pohled velmi výrazně liší od ostatních. Při bližším zkoumání však docházíme k závěru, že autorka se opět vrací ke svému oblíbenému tématu – partnerským vztahům. Hlavní hrdina při nuceném pobytu na střeše Mírového paláce přemýšlí o sobě a své přítelkyni, sní o jejich společné budoucnosti. Tento motiv se vyskytuje i v několika dalších prózách Lenky Procházkové.

Jedinou prózou, která se na prvním místě zabývá typicky mužským tématem – politikou, je romaneto *Šťastné úmrtí Petra Zacha*.

Jazykově by se dalo ohodnotit jako pokus o mužský styl vyjadřování dle společností zažitých a pro čtenáře dobře čitelných předsudků. Autorka v této povídce jemně paroduje jak muže, tak ženy a jejich vyjadřování.

Z důvodu rozsahu diplomové práce uvádíme pouze dva celistvé rozborové povídky Lenky Procházkové. Dalo by se říci, že jsou typickou ukázkou její prózy.

2.1.1 Povídka Oči černé...

Povídka Oči černé je napsána er-formou. Vystupuje zde Nika, žena středního věku, a její bývalý manžel Michal. Michal je profesionální fotograf. V případě Niky se nedovídáme nic o jejím vzdělání, povolání ani zálibách. Oba bývalí manželé spolu jedou do Maďarska na výstavu fotografií Michalova kolegy. Nika zde potkává neznámého mladíka, do kterého se na první pohled zamiluje a rozhodne se ho kontaktovat. Po krátkém setkání si ale vše rozmyšlí, setkání vzdává a odchází.

2.1.1.1 Dialog mladíka a Niky

Mluva mladíka se v textu objevuje pouze v pásmu řeči autora, který komentuje vzniklou situaci: *Něco rychlého řekl, přibližně to znělo jako souhlas. (18), Vyhrkl něco s otazníkem, polekaně jí chytil zápěstí. (21).*

Ženiny promluvy k mladíkovi jsou naopak zaznamenány přímou řečí v českém jazyce, i když by promluva byla realizována v jazyce anglickém. Na to nás vždy autorka upozorňuje: *„Přijdete tam, prosím, pane?“ slabikovala příšernou angličtinou. (18), Místo všech seznamovacích formulek ji napadaly jen lapidární jednoznačnosti typu: „MÁŠ KRÁSNÉ OČI... LÍBEJ MĚ... MILUJI TĚ.“ (20).* Grafická stránka výpovědi (užití velkých písmen) zde umocňuje trivialitu frází, které Niku při konverzaci napadaly.

2.1.1.2 Pásmo postavy Niky

Jedině u Niky, jakožto hlavní postavy, se vedle dialogů vyskytují i různě dlouhé vnitřní monology. Stylově se od přímé řeči neliší. Rozlišení je pouze grafického charakteru, chybějí uvozovky, čímž vzniká dojem většího sepletí s kontextem.

2.1.1.2.1 Hláskoslovná rovina

Z obecněčeských jevů v hláskoslovné rovině byly nalezeny varianty s *í* za plně spisovné *é* (úžení v kmeni) u dvou případů: *převlíct* (20) a „*prohlídnout*“ (15). Diftongizace *í/ý* v *ej* není příliš častá a objevuje se pouze ve vnitřním monologu postavy: *přemejšlím* (21), *žvejkačkách* (23). Je možné, avšak málo pravděpodobné, že by autorka promýšlela text ze stylistického hlediska natolik, aby užila obecněčeskou variantu slova pouze ve vnitřním monologu postavy, tedy v soukromí vlastních myšlenek, kde nikdo nemůže postavu hodnotit za její vyjadřování, a ne na veřejnosti v některém z dialogů. Faktem ale je, že v přímé řeči Niky se diftongizace *í/ý* v *ej* vůbec nevyskytla.

Za povšimnutí též stojí fakt, že nedochází ke krácení samohlásky ve slově *přemejšlím* (21), jak by se dalo očekávat. Ve slově „*vyčurat*“ (16) na rozdíl od výše uvedeného *přemejšlím* (21) ke krácení samohlásky došlo.

Dalším posunem od spisovného vyjádření je změna *s* v *š*: „*nešahej*“ (24).

2.1.1.2.2 Morfologická rovina

Tvaroslovná rovina je v pásmu řeči Niky zastoupena výrazně větším množstvím nespisovných jevů. Např. atribut se se substantivem neshoduje v koncovce: *celý léta* (19), v 7. pl. se vyskytuje koncovka *ma*: *s takovýma lidma* (16), změna *é* na *y* se v koncovce vyskytuje hojně jak v řeči přímé, tak ve vnitřním monologu: „*nějakýmu mužskýmu*“ (15), *všechny možný jazyky* (19), *poprvý* (19), *mý flákání* (19), „*myslet na svý pitomý pohodlí*“ (22).

Diftongizace *í/ý* v *ej* v koncovce se vyskytuje pouze ve vnitřním monologu: *žádnej džínovej frajírek* (20), *zakomplexovanej* (23).

Naskýtá se tak stejná úvaha jako ve výše uvedeném podobném případě hláskoslovné roviny.

V dialogu se svým bývalým manželem užila Nika hovorovou koncovku *u* sloves 3. třídy v 1. os. sg.: „*potřebuju vyčurat*“ (16), „*zabiju*“ (24).

Posledním nalezeným typickým znakem mluveného projevu je 1. os. pl. bez koncového *e*: *jedem* (15).

2.1.1.2.3 Syntaktická rovina

Nejzajímavější rovinou našeho rozboru se stala rovina syntaktická. Velmi časté je užití vět zvolacích: *Jsem přece rozvedená!* (17), *Vím to!* (21), *JSEM ZBABĚLÁ!* (21), *Takže on mě tam odněkud pozoroval!* (23), *IDIOT!* (23), *TY TROUBO!* *TY ZAKOMPLEXOVANEJ VRTÁKU, CO TY MI TADY BUDEŠ KAFRAT O ŽVEJKAČKÁCH!* (23) a řečnických otázek: *PROČ JSEM MU TU ADRESU NEDALA? KRISTEPANE, PROČ?* (23), u kterých opět grafická podoba ve formě velkých písmen umocňuje významový obsah výpovědi a naznačuje způsob, jakým by promluvy byly realizovány v mluveném projevu.

Zvolací věty a řečnické otázky jsou typickou ukázkou formálního zpracování úvah nad jednáním postav, což bychom mohli považovat za typicky ženský rys myšlení.

Stejnou funkci mají i dodatečně připojené větné členy: *Zajedu si sem někdy znova. V létě. Sama.* (15), *JE MLADŠÍ NEŽ JÁ. NEJMÍŇ O TŘI ROKY, SPÍŠ O PĚT.* (20), „*sem unavená. A stará.*“ (22), přerývaná výpověď: *Ale dobře mi tak, celý léta jsem se učila všechny možný jazyky, jenže jsem na to kašlala a teď, kdy se mi to poprvý mohlo hodit... ano, Bůh je, všechno viděl, celý to můj flákání, a takhle to narafičil.* (19), *Protože... radši hned nemít než pak ztratit?* (21),

rektifikace: „*Vypadá to moc pěkně, vid'. Vlastně je to spíš lepší průměr.*“ (18) a apoziiopeze: „*Ne. Čekala jsem...*“ (18).

Typickým znakem mluveného projevu je v syntaktické rovině i nadměrné užití přívlastku ten: „*ty fotky*“ (15), „*tu adresu*“ (23) a zájmeného podmětu: „*já myslela*“ (15), „*on mě tam odněkud pozoroval*“ (23), „*co ty mi tady budeš kafrat*“ (23).

Nika se často zamýšlí nad svým dosavadním životem. Není si jistá svým chováním v minulosti a přemýšlí o tom, jaký by asi život byl, kdyby se bývala zachovala jinak. Tato nejistota je dle Tannenové (1995) pro ženy typická. Formálně ji vyjadřují i výše zmíněné syntaktické ukázky.

2.1.1.2.4 Lexikální rovina

Lexikální rovina splnila očekávání bohatství expresivních tvarů. Ve vnitřním monologu Niky objevujeme množství obecněčeských slov: *flákání* (19), *narafičil* (19), nadávek: *idiot* (23), *ty troubo* (23), *zakomplexovanej vrtáku* (23) a vulgárních a zhrubělých výrazů: *kafrat* (23), *kašlala jsem na to* (19). Všechny tyto výrazy svědčí o velkém vnitřním napětí postavy, o její snaze se tímto způsobem uvolnit.

V přímé řeči se jako protipól zhrubělému vyjadřování objevuje deminutivum „*kafíčko*“ (16).

Oslovení a jiné kontaktní prostředky, dle Müllerové (2004) velmi typické pro ženskou komunikaci, prolínají jak vnitřním monologem Niky, tak její přímou řečí: „*Vypadá to moc pěkně, vid'.*“ (18), *ty troubo!* (23), *Ty zakomplexovanej vrtáku* (23).

2.1.1.3 Pásmo postavy Michala

Michal, jakožto vedlejší postava, se v textu verbálně projevuje pouze v dialozích s Nikou.

2.1.1.3.1 Hláskoslovná rovina

Nespisovný jazyk je v Michalových promluvách v hláskoslovné rovině realizován variantou „*přinýst*“ (22), kde dochází k úženi *é* na *ý*, a diftongizací *í/ý* v *ej* ve slovech „*dejchej*“ (14) a „*žvejkačku*“ (23).

Pro soukromé mluvené projevy typická proteze *v* nenastala ani v jednom ze sledovaných případů: „*otevřel*“ (21), stejně tak krácení samohlásky: *zasekaným* (15).

2.1.1.3.2 Morfologická rovina

Morfologická rovina je stejně jako u ženské postavy zastoupena výrazně větším množstvím nespisovných variant.

Diftongizace *í/ý* v *ej* v koncovce se uplatňuje téměř systematicky: „*mimořádněj příděl*“ (14), „*zajímavejch*“ (15), „*celej hotel*“ (22), „*poraženej*“ (23). Nenastala však ve slově „*prý*“ (14).

Změna *é* na *ý* v koncovce nastala ve všech sledovaných případech: „*nějakýmu mužskýmu*“ (15), „*je mi úplně jasný*“ (22), „*ty pitomý, krásný obrázky*“ (23).

Ukázkou hovorových koncovek jsou *u* sloves 3. třídy v 1. os. sg.: „*zaparkuju*“ (15), koncovka *ou* sloves 3. třídy v 3. os. pl.: „*neriskujou*“ (15) a 1. os. pl. bez koncového *e*: „*chytmem*“ (15), „*budem*“ (22), „*zajdem*“ (23).

2.1.1.3.3 Syntaktická rovina

Syntaktická rovina obsahuje množství zvolacích vět: „*Ale já jsem poraženej!*“ (23), „*Zajdem si někam na večeri!*“ (23), „*Známe!*“ (23), ale vystihují jiný typ situace než v případě Niky.

Předně jsou užity v řeči přímé, mluvčí tedy své citové rozpoložení ventiluje přímo, což se dá považovat za typicky mužský prvek jednání. Dále nemají funkci zvažovací, ale buď přímo reagují na určitý podnět nebo mají za úkol povzbudit adresáta.

Opakování se vyskytuje v situaci, kdy si mluvčí není jistý podnětem, který vyvolal u adresáta jistou reakci, a chce vyprovokovat adresáta k verbálnímu jednání: „*Podívej, Niko... podívej, Niko,*“ (22), „*Nebo... je to kvůli mně? Je to kvůli mně, Niko?*“ (23).

Elipsa: „*To ta výstava.*“ (22), „*Niko, ty přece nejseš tvůrčí člověk, ani nechceš být, tak proč?*“ (23), „*Víš co?*“ (23), „*Známe!*“ (23), stejně jako časté užití atributu *ten*: „*Budem ten problém řešit tady?*“ (22), „*Mám tu flašku přinést sem?*“ (22), „*To ta výstava.*“ (22), „*ty pitomý, krásný obrázky*“ (23) svědčí o stylizaci mluveného projevu, o značné zakotvenosti dialogu v situaci.

Přerývaná výpověď je též často se vyskytujícím prvkem v Michalově projevu: „*Podívej, Niko... podívej, Niko, je mi úplně jasný, co tě tak sebralo. To ta výstava.*“ (22), „*Koukáš na ně... Já bych měl fňukat, ne ty.*“ (23), „*Nebo... je to kvůli mně?*“ (23).

Zájmenný podmět je užit výlučně při mluvení o sobě, což může poukazovat na sebestředný charakter mluvčího: „*Já ji teda přinesu, jo?*“ (22), „*Já bych měl fňukat, ne ty.*“ (23), „*Ale já jsem poraženej!*“ (23).

2.1.1.3.4 Lexikální rovina

V lexikální rovině byly nalezeny různé kontaktní prostředky, které mají podpořit adresáta v komunikaci. Jedná se o oslovení: „*Niko, ty přece nejseš tvůrčí člověk, ani nechceš být, tak proč?*“ (23), „*Je to kvůli mně, Niko?*“ (23) a tázací dovětky, které jsou často realizovány nespisovnou částicí *jo*: „*Nenamáhej se, jo?*“ (19), „*Já ji teda přinesu, jo?*“ (22), „*Víš co? Zajdem si někam na večeri! Na bezvadně pálivou maďarskou specialitu, jo?*“ (23).

Jak jsme již výše zmínili, je to znak typický spíše pro ženskou komunikaci. Je možné, že je tomu tak díky příslušnosti autorky k ženskému pohlaví. Ta své „ženské myšlení“ nemůže zcela potlačit, a

proto stylizace mužské řeči není dokonalá. Dokonalá stylizace z hlediska genderu pravděpodobně ani není prioritou většiny autorů.

Pro oživení textu bylo použito originální přirovnání: „*Ksichtíš se jak unavenej funebrák.*“ (22), které je zhrubělé, zřejmě však nebylo použito za účelem ublížit.

Kolokvialismy: *taxíka* (15) a obecněčeské expresivní výrazy *prachy* (15), *fůra* (15), *ženský* (15), *flašku* (22), *fňukat* (23) se vyskytují častěji než u ženské postavy.

Deminutiva se vyskytla jen ve dvou případech, a to při hovoru s ženou za účelem ji utěšit: *klíčkem* (21), *obrázky* (23).

Citoslovce, v mluveném projevu prvek nevyhnutelný, by ve velkém množství v psaném textu působily rušivě, a tak se objevily pouze v jednom případě: „*Aha. Budem ten problém řešit tady?*“ (22).

2.1.1.4 Pásmo autora

Pásmo autora je realizováno spisovným jazykem, nespisovné prvky se objevují minimálně.

2.1.1.4.1 Hláskoslovná rovina

V pásmu řeči autora se setkáváme pouze s jedním případem nespisovné hláskoslovné změny. Je to diftongizace *í/ý* v *ej*: *žvejkačku* (17).

2.1.1.4.2 Morfologická rovina

Morfologickou odchylkou od spisovného vyjádření je dloužení samohlásky v osobním zájmenu *ona*: *Vyhrkl něco s otazníkem, polekaně jí chytil zápěstí.* (21).

2.1.1.4.3 Syntaktická rovina

Syntaktická rovina je již tradičně bohatá na dodatečně připojené větné členy: *Věděla, že ji pozoruje, detailně, ale unavovalo ji tvářit se mu fotogenicky.* (15), *Cítila, že ji unavuje i poslouchat. Jeho plky.* (15), *Ze vzdálenosti dvou metrů na ni zíraly nejkrásnější, největší a nejtmaší mužské oči. Oči něžného mima.* (16), *Ale toto byla vážná chvíle. Mrazila.* (18), *Vrátila se ke své židli, ke své cigaretě.* (18), *Mim seděl nehnutě, na rozevřené dlani strakatý obdélníček žvejkačky. Jako hostii.* (18), *Ovládal se i ve chvílích, kdy ji to téměř uráželo. Kdysi.* (19), *Když se vrátila k očím, byly už jiné. Zvážněly, zesmutněly, začínaly se bát. Jejího mlčení. Které nepramenilo z neznalosti jazyka.* (20), *Nasliněným prstem uhladila rozjívěné obočí. Zbytečný pohyb.* (22).

Krátké po sobě jdoucí věty zvyšují napětí v textu: *Stál před ní. Zvedla tvář.* (20), *Ulehčeně se napila.* (23).

Výpověď je též gradována rektifikací a dodatečným připojováním větných členů: *Dala by deset let života za to, kdyby se dokázala usmát. Dvacet let. Ale toto byla vážná chvíle. Mrazila.* (18), *Rozevřel pozvánku. Četl. Už jen minuta.* (18).

Řečnická otázka skvěle oživuje text, vyskytla se pouze v jediném případě, její časté opakování by v podobných případech působilo teatrálně až hystericky: *Co od této chvíle nebude zbytečné?* (22).

Elipsa výborně zapadá do kontextu, nevyskytuje se však tak často jako v přímé řeči: *V rukou zbytečně nalité skleničky.* (22).

2.1.1.4.4 Lexikální rovina

V lexikální rovině zcela chybí zhrubělé výrazy. Namísto nich jsou často užita nezvyklá spojení slov: *bolavá běloba* (14), *nad mrtvými lány pateticky přelétávali havrani* (14), *už se blížili k bezbarvé periférii* (15), *když se rozvibrovala hádka* (16),

s masochistickou pečlivostí (17), *lapidární jednoznačností* (20), *triumfující grimasa profesionála* (20), *nad ponuře žilnatým umyvadlem* (21). Text díky nim působí svěže a originálně.

Poměrně často se vyskytují i deminutiva: *zrcátko* (15), *uličky* (16), *žížalky* (16), *ružičky* (17), *lístečky* (17), *proužky* (17), *z kapsičky* (17). Protože hlavní hrdinkou i autorkou je žena, užití zdvořilých je zcela přirozené.

Typicky ženským znakem vyjadřování je častější užití expresivních kvantifikátorů: *nesnesitelně dráždil* (22).

2.1.1.5 Rozbor tématu

Dialogy nebyly zaměřeny na ryze mužská či ženská témata. Postavy řešily aktuální problémy pramenící ze situace, ve které se právě vyskytovaly. Např. problém orientace a parkování v cizím městě, což by se zdánlivě dalo považovat za mužské téma hovoru. Kdyby však bylo auto obsazeno pouze ženami, bylo by též nutné tento problém vyřešit.

Při sledování tématu z perspektivy celé povídky zjišťujeme, že tématem jsou partnerské vztahy, což je považováno za ryze ženský prvek komunikace, prolínající naprostou většinu tvorby Lenky Procházkové.

2.1.2 Povídka Kůň

Povídka *Kůň* je psána er-formou. Hlavní hrdinkou je opět žena, tentokrát je to studentka Hana. Její vzdělání má patrně částečný vliv nejen na její jazykový projev v dialogu, ale i na formulaci jejích myšlenek, které jsou v textu zastoupeny vnitřní řečí postavy.

Další postavou je její přítel Pavel. Vliv vzdělání zde nemůžeme popsat, protože o něm v textu není žádná zmínka. Naopak je tu zmíněno rodinné prostředí, tolerantní matka a soužití s malým

synovcem. Tyto faktory jistě ovlivňují Pavlův způsob chování i jazykový projev. Vliv na něj má beze sporu i pohlaví, např. když mluví Pavel se svým synovcem, přistupuje k dítěti jinak a užívá i jiný typ výraziva než jeho přítelkyně Hana.

Poslední výraznější postavou příběhu je Sluníčko, Pavlův synovec. Používá velké množství zdobnělin jako každé malé dítě, nehledě na to, jedná-li se o chlapce či o dívku..

2.1.2.1 Pásmo postavy Hany

V pásmu postavy Hany je silně zastoupena její vnitřní řeč, která zachycuje verbální myšlení postavy. Během „vnějšího“ mlčení tak probíhá komunikace jedince se sebou samým, která vypovídá o důvodech dalšího jednání postavy. Vnitřní řeč se opět vyskytuje pouze u Hany, jakožto hlavní hrdinky, ostatní postavy jsou nazírány jakoby zvenku, o vnitřních motivech jejich chování se nedozvídáme z textu nic, můžeme usuzovat pouze podle jejich vnějších projevů chování, podle charakteristiky, kterou nám poskytla autorka v pásmu autorském a podle dalších znaků, které je možno vypořádat z děje povídky.

2.1.2.1.1 Hláskoslovná rovina

Hláskoslovná rovina nemá příliš velké zastoupení znaků mluvenosti a obecněčeských jevů. V přímé řeči nebyly nalezeny žádné hláskoslovné odchylky od spisovnosti, ve vnitřním monologu Hany dochází k redukci hláskových skupin: *aspoň* (25), *nejmín* (30) a diftongizaci *í/ý* v *ej* v kmeni, a to pouze v jednom případě: *zejtra* (33).

2.1.2.1.2 Morfologická rovina

Morfologická rovina je v pásmu řeči Hany zastoupena větším množstvím nespisovných jevů, nespisovnost se však neuplatňuje důsledně. Ve vnitřním monologu Hany se diftongizace *í/ý* v *ej*

v koncovce většinou neuplatňuje: *Byl by veselý a hezký jako ty* (29), *život je krátký* (29), *takový fouňa* (33), ale v některých případech ano: *velkej šok* (33). V přímé řeči byl nalezen pouze jeden případ nespisovného vyjádření: „*jakej*“ (35).

Myšlenky postav jsou silně ovládány jejich city a náladami, proto se v různých situacích setkáváme s užitím různých jazykových vrstev. Neobvyklé je spojení slov *takový fouňa* (33), kdy je užitá spisovná koncovka adjektiva ve spojení se slovem se záporným nábojem. V takových situacích je běžnější užití nespisovné koncovky.

Kondicionálové morfy typu *bysem, bysme se* nevyskytují ani v jednom ze sledovaných případů: *chtěla bych* (29).

Typickým znakem mluveného projevu je 1. os. pl. bez koncového *e*: *sejdem* (33), stejně tak i krácení samohlásky, které však nenastalo ani v jednom případě: *takovým dopise* (33).

2.1.2.1.3 Syntaktická rovina

Syntaktická rovina obsahuje mnoho rysů typických pro mluvený projev, např. časté užití atributu *ten*: *...z toho bytu...* (26), *během té cesty* (30) a užití elipsy: *Byl by veselý a hezký jako ty* (29), *Co mám ted' dělat? Nic.* (33). Na řečnickou otázku dostáváme ihned odpověď: *Co mám ted' dělat? Nic.* (33). Tato odpověď explicitně značí bezvýchodnost dané situace, o které Hana právě uvažuje. Stejně jako Nika v předešlé povídce přemýšlí nad svým citovým životem.

Dodatečně připojený větný člen též naznačuje jisté bilancování, vědomí toho, že se nic nedá změnit: *On to sice nebude vědět, ale to je jedno. Ted' už.* (34).

Krátké po sobě jdoucí věty formálně na sebe nepřipojené mají pravděpodobně vyjádřit jisté zaváhání ve formulaci další věty: „*Slyšela jsem tě. Jak jsi v noci plakal.*“ (27). K této situaci dochází při rozhovoru se Sluníčkem. Z tohoto příkladu usuzujeme, že Hana je

citlivá dívka, která se snaží s dítětem hovořit tak, aby chlapce nijak neranila tvrzením, že ví o jeho nočním pláči. Pravděpodobně s dětmi nemá žádné zkušenosti, a tak v hovoru poněkud tápe.

Apoziopeze je pouze dalším prvkem vyjádření výše uvedené nejistoty: „*Že mě v noci slyšel plakat...*“ (28).

Elipsa se vyskytuje jak v mluveném tak v psaném projevu umělecké literatury zcela běžně, nezáleží na tom, je-li autorem muž či žena: „*Není.*“ (35).

2.1.2.1.4 Lexikální rovina

Lexikální rovina nesplnila očekávání množství zajímavých jevů, vyskytlo se zde jedno nezvyklé, až filosoficky rozjímavé spojení slov: *kulatou nezranitelnou duši* (29) a jedna nadávka, která byla užitá ve stavu rozhořčení nad chováním partnera: *srab* (33). V jiných typech situací se nadávky nevyskytují vůbec.

Typickým znakem mluveného projevu je užití hovorového výrazu: *brnkne* (33) a hovorového expresivního výrazu: *přepískla jsem to* (33).

2.1.2.2 Pásmo postavy Pavla

V případě Pavla se opět, jakožto u vedlejší postavy, nevyskytuje žádná vnitřní řeč, celá postava je nazírána jakoby zvenku.

2.1.2.2.1 Hláskoslovná rovina

V hláskoslovné rovině nebyly nalezeny žádné odchylky od spisovného vyjádření.

2.1.2.2.2 Morfologická rovina

V morfologické rovině dochází k posunu od spisovného vyjádření diftongizací *í/ý* v *ej* v koncovce: „*děsnej*“ (28), „*žádnej*

z babělej útěk“ (29) a změnou *é* na *ý* v koncovce, která proběhla pouze v jednom případě: *„hezký“* (28).

Koncovka *u* sloves 3. třídy v 1. os. sg. je typická pro mluvený projev, v případě: *„děkuji“* (34) nebyla tato změna provedena. Jedná se totiž o slovo užití v úředním dopise, kde by druhý standard působil nepatříčně.

2.1.2.2.3 Syntaktická rovina

Z důvodu nízkého počtu Pavlových replik uvádíme pouze jeden znak typický pro mluvený nepřipravený projev, přerývanou výpověď: *„Jak to, že jsem to dřív... nevěděl?“* (28). Pavel se v této výpovědi snaží vyjádřit Haně své city, prožívá stavy emotivity, což ho natolik ovlivňuje, že ve výpovědi zakolísá. Toto zakolísání je dle Koukolíka (1997) pro muže typické, protože muži nemají dobře vyvinutou schopnost užívat obě mozkové hemisféry zároveň, nejsou tedy schopni se verbálně správně vyjadřovat a zároveň prožívat emoce.

2.1.2.2.4 Lexikální rovina

Dostí časté je užití oslovení při rozhovoru se synovcem: *„Ty tchoři jeden, kdo tě sem pustil“* (27), *„Nech toho, paviáne!“* (28). Tento příklad poukazuje na jistou suverénnost v komunikaci. Michal s chlapcem jedná typicky mužským způsobem, jeho ráznost je však podpořena i faktem, že dítě je členem rodiny, tudíž se oba dobře znají a vědí, co si k sobě mohou dovolit.

Typickým znakem pro mluvený projev je užití citoslovce: *„Hm“* (28) a tázacích dovětků: *„Představím vás, jo?“* (29).

2.1.2.3 Pásmo postavy Sluníčka

Postava Sluníčka je vedlejší, v textu se vyskytuje minimálně. Proto i jeho repliky jsou kratší a není tedy možno popsat jeho způsob

vyjadřování podrobněji, i když by to bylo jistě zajímavé. Navíc pravděpodobně v jeho vyjadřování hraje větší roli subjektivní slohotvorný faktor věku než pohlaví.

2.1.2.3.1 Hláskoslovná rovina

V hláskoslovné rovině nebyly nalezeny žádné odchylky od spisovného vyjádření.

2.1.2.3.2 Morfologická rovina

V morfologické rovině se vyskytly pouze minimální odchylky od spisovného jazyka. Je jimi diftongizace *í/ý* v *ej* v koncovce, která se vyskytla pouze u jednoho slova, které bylo ve stejném tvaru použito několikrát: „*nahatej*“ (28).

2.1.2.3.3 Syntaktická rovina

Apoziopeze v případě mluvy Sluníčka nevyjadřuje jako u dospělých postav Hany a Pavla váhání nad tím, jak další sdělení formulovat, ale spíše už dítě nenapadá žádný další důsledek spánku bez pyžama: „*Zase se nachladíš a budeš mít angínu a...*“ (28).

Zájmenným podmětem se obrací na dalšího účastníka komunikace a tím dává najevo, že promlouvá právě k němu: „*Ty spíš taky nahatá?*“ (28).

Zvolací věta vyjadřuje čistý údiv nad situací, která se po sobě opakuje už po několikáté v krátké době a mluvčí ji neočekával. Nenese tedy v sobě žádné stopy zoufalství nebo agrese jako u často pronesených zvolacích vět dospělou osobou: „*Tetička už zase pláče!*“ (29). Z takového způsobu komunikace můžeme usuzovat na značnou psychickou nevyzrálou mluvčího, která je u dětí zcela normální. Na pohlaví mluvčího tolik nezáleží, protože dítě je příliš

malé na to, aby si uvědomilo společenskou funkci pohlaví na takové úrovni jako dospělý a její vliv na jazyk.

2.1.2.3.4 Lexikální rovina

Lexikální rovina je dle očekávání bohatě zastoupena množstvím deminutiv: „*Pavlíček*“ (27), „*tetička*“ (27, 29, 30), „*babička*“ (27). Také užití citoslovcí je mnohem častější než u dospělých mluvčích: „*no*“ (27).

2.1.2.4 Pásmo autora

Pásmo autora je opět realizováno spisovným jazykem, nespisovné prvky se objevují minimálně.

2.1.2.4.1 Hláskoslovná rovina

V pásmu řeči autora se již tradičně nevyskytují žádné nespisovné hláskoslovné jevy.

2.1.2.4.2 Morfologická rovina

Morfologická rovina je rovněž důsledně spisovná. Za povšimnutí však stojí gramatická shoda subjektu a predikátu při zmiňování dětské přezdívky. Když je subjektem dítě mužského rodu, kterému v rodině říkají *Sluníčko*, nastává gramatická shoda v koncovkách s predikátem: *Sluníčko si stavělo* (30). Gramatické vyjádření středního rodu evokuje představu něčeho drobného, roztomilého, co je potřeba chránit, což malé dítě bezesporu je. U přezdívek dospělých osob mužského pohlaví většinou ke shodě subjektu ve středním rodě a predikátu v koncovce nedochází, koncovka predikátu se řídí rodem přirozeným.

2.1.2.4.3 Syntaktická rovina

Syntaktická rovina tentokrát neobsahuje příliš mnoho zajímavých jevů. Pro Lenku Procházkovou typické vytčené větné

členy nebo dodatečně připojené, stejně tak i asociativní řetězení představ, zastupují formální vyjádření úvah: *Les, jezero, trosky hradu, působilo to holandsky. (25) Byla tolerantní. Až moc. (33).*

Časté je též nadměrné užití přívlastku *ten*, které přibližuje text mluvenému projevu: *Ráno na něj svítalo slunce a jednou, když seděla na gauči a bavila se s návštěvou, si všimla, že se část toho obrazu odráží v zrcadle na toaletním stolku. (25), ...možná nikdy neseseděla přesně na tom místě a neměla hlavu a oči v tom úhlu, aby to mohla vidět... (25), ...jen na toho koně... (25), ...poznala, že je to dítě. Zřejmě ten vnuk. (27). Slyšela destruktivní řachot té roztrásknuté technické blbiny (31).*

2.1.2.4.4 Lexikální rovina

V lexikální rovině jsou v hojné míře zastoupena deminutiva: *vnoučkovi (26), Sluníčko (27, 30), krůčky obcupitaly postel (27), kladívko (27), chvíličku (31), úzkou sekničkou výměnku (32), kartičku (34), poličce (34), stojánku (34), nožiček (34), plošinek (34).* Většina deminutiv je užitá v souvislosti se Sluníčkem. Kdyby byl autorem muž a psal by o malém dítěti, pravděpodobně by užíval více deminutiv než je pro muže typické v běžných hovorech, pořád ale méně, než když je autorkou píšící o dítěti žena. Ženy většinou k dětem pojí užší vztah, ať už z hlediska fyziologického, kdy se stávají matkami, nebo z hlediska praktického a zájmového, kdy tráví s dětmi více volného času než muži. Tato blízkost se zákonitě odráží i v jazyce, ženy užívají obecně více deminutiv než muži.

Nezvyklé přirovnání text oživí a navíc vypovídá i o autorčině zálibě: *atmosféra v jídelně byla tak prozářená a čirá jako jarní jítro, kterým se spěchá na vlak, na výlet* (30).

Frazeologismus: *polykala zklamání* (31) a *bloumala ulicemi* (34) je zcela běžný.

Jako typicky ženský způsob vyjádření můžeme ohodnotit větu: *Slyšela destruktivní řachot té roztržsknuté technické blbiny* (31) a slovní spojení *bakelitový vynález starého sadisty* (pozn. telefon) (31). Je to z toho důvodu, že technické vynálezy jsou většinou žen, v našem případě i Haně, dosti vzdálené, nepojímají k nim žádné citové pouto a většinou je užívají jen z důvodu ulehčení a zjednodušení života a práce. Muži jsou v této oblasti zcela odlišní, nezdívka se technika stává jejich koníčkem, proto o ní i jiným způsobem hovoří (Sternberg, 2002).

Adverbia a adjektiva s velkou mírou intenzity mají za úkol zdůraznit excitovaný psychický stav hlavní hrdinky: *pitomé hory* (32), *rozmlátil se na těch pitomých lyžích* (32), *strašně důležité* (34).

V textu se objevilo i několik výrazů obecněčeských: *funus* (32), výrazů obecněčeských se záporným expresivním nábojem: *fouňa* (33), *šmudla* (35), jeden zhrubělý výraz: *blbost* (34) a jeden výraz hovorový se záporným expresivním nábojem: *příšernost* (33).

Z užití jednoho nářečního výrazu můžeme usuzovat, že na vyjadřování autorky má jistý vliv i její původ (narodila se v Olomouci), i když většinu svého života prožila v Praze: *gagotaly husy* (32).

Z básnických figur byl v textu nalezen oxymóron, vystihující psychické rozpoložení hlavní postavy: *mírně zoufalá* (34).

2.1.2.5 Rozbor tématu

Dialogy postav nezahrnovaly typicky mužská či ženská témata. Jednalo se spíše o běžné každodenní rozhovory, na které pohlaví mluvčího nemá zásadní vliv.

Jediným ženským tématem byl rozhovor mezi Hanou a její susedkou o květinovém stolku, jehož by si muži častokrát ani nevšimli nebo by ho nepovažovali za důležitý.

Tématem celé povídky se opět staly partnerské vztahy, jakožto ryze ženské téma. Svou nešťastnou lásku prožívá žena, muž se zde chová bezcitně. Jeho psychický stav v povídce však není popsán, je tedy možné, že se trápí podobným způsobem jako hlavní hrdinka a jeho chování je pouze jistým druhem obrany.

2.2 Rozbor prací Petra Šabacha

Při stylistickém rozboru jsme čerpali ze sedmi knih spisovatele Petra Šabacha: románu Babičky, povídkové sbírky Jak potopit Austrálii, povídkové sbírky Hovno hoří, povídky Ramon, povídky Putování mořského koně a povídky Opilé banány a jeho pokračování Čtyři muži na vodě aneb Opilé banány se vracejí.

Styl Petra Šabacha je čtivý a v každé jeho knize dobře patrný. Originální jazykový i situační humor odlehčí i mnohdy tíživá témata, kterými se ve svých prózách zabývá.

Hlavními hrdiny jsou většinou muži středního věku žijící bez partnerky, což se dovídáme většinou jakoby náhodou, pro děj knihy není tato informace stěžejní (na rozdíl od próz Lenky Procházkové). V delších prózách provázíme většinou hlavního hrdinu a jeho přátele od dětství až do dospělosti.

Tematicky jsou Šabachovy prózy dosti různorodé. V povídce Ramon prožíváme spolu s hlavním hrdinou neopakovatelné prázdniny strávené ve společnosti tajemného indiána Ramona, Putování

mořského koně je jakýmsi tragikomickým deníkem muže na rodičovské dovolené, román Babičky nás provází celým dětstvím hlavní postavy Matěje a později jeho cestami po Evropě.

Většina děl Petra Šabacha je psána ich-formou. Jeho vyprávění si tak do určité míry zachovává prvky mluveného projevu. Nejde však o pouhý přepis každodenních rozhovorů jeho hrdinů, jedná se o stylizaci, jak je v umělecké literatuře běžné. Čtenáři by jistě nepřijali pouhý přepis mluveného projevu, protože ten je silně závislý na situaci a prostředí, což by bylo na škodu porozumění celému textu. Z textu by také vymizel estetický zážitek, který je jedním ze základních stavebních kamenů textů umělecké literatury.

U většiny textů Petra Šabacha se děj přesouvá do pásma vypravěče, dialogy postav mají funkci charakterizační nebo se stávají nositelem jazykového humoru. Např. v povídce Ramon, při hovoru dědečka se svým vnukem užívá děda jejich tajnou řeč, kterou kdysi mluvili jen tak pro zábavu. V tomto případě ji děda užívá proto, aby před nezvanými návštěvníky z Holandska zatajil obsah sdělení, které je určeno pouze jeho vnukovi: „*Tyngy chlangapongovenge přingyšlingy zanga tengebongou. Jsoungo tongo Hongolangad'anganingi. Scháňanjnej Ramgaongonanga...*“ (103). Tuto větu by děda za normálních okolností použil asi takto: „*Ty chlapové přišli za tebou. Jsou to Holand'ani. Scháňej Ramona...*“ Vedle nahodilého vkládání slabik *ngy, nga, ngo, nge* mezi slabiky běžných slov je na této situaci vtipné i to, že Holand'ané by pravděpodobně vůbec nerozuměli českému jazyku, proto je užití tajné řeči zcela zbytečné.

Autor vybírá jazykové prostředky spisovné i nespisovné, spisovný jazyk však můžeme považovat za základní jazykový útvar, který byl použit při genezi textu, ačkoliv nemá výsadní postavení.

Jazykový styl se při zkoumání jednotlivých textů výrazně neliší, je tedy možno uvést jako ukázkou rozbor jakékoliv Šabachovy prózy. Povídka Sázka byla vybrána z důvodu atraktivity námětu, titul Babičky jsme vybrali z důvodu častějšího výskytu ženských postav, což je z hlediska zadání diplomové práce žádoucí.

2.2.1 Povídka Sázka

Povídka Sázka je psána ich-formou. V tomto žánru literatury je obvykle vypravěčem hlavní hrdina. V tomto případě se veškerý děj povídky přesouvá na ostatní postavy, vypravěč figuruje pouze na začátku povídky, a tak ho jako hlavního hrdinu označit nemůžeme.

Děj celé povídky se odehrává v hospodě. Vypravěč je nezávislým pozorovatelem dvou staříků, kteří jsou zajímaví tím, že mezi sebou stále uzavírají různé sázky.

2.2.1.1 Pásmo postavy 1. staříka

Užívání nespisovných variant a zhrubělých výrazů v pásmu postavy 1. staříka by se dalo považovat za typický znak jeho osobnosti. Výrazněji než pohlaví se na této charakteristice podílí jeho temperament.

2.2.1.1.1 Hláskoslovná rovina

Hláskoslovná rovina v pásmu postavy 1. staříka je zastoupena množstvím nespisovných jevů, čímž vzniká dojem autentického mluveného projevu.

Z obecněčeských jevů v hláskoslovné rovině byly nalezeny varianty s *í* za plně spisovné *é*: *polívky* (8). Varianty s *ej* za *í/ý* se uplatňují téměř pravidelně: „*vejška*“ (8), „*dejcháš*“ (10), „*nadejch*“ (10).

Zjednodušení skupiny hlásek se v objevuje velmi často: „*sem neslyšel*“ (7), „*di do hajzlu*“ (7), „*pude ke dnu*“ (8), „*di do háje*“ (9), „*slyšel sem*“ (10), „*dyť*“ (11), „*seš*“ (13). U frazeologismu „*zneužil si mé důvěry*“ (10), kde se také vyskytuje zjednodušení skupiny souhlásek, je kontrastně užito spisovných a nespisovných variant.

2.2.1.1.2 Morfologická rovina

Diftongizace *í/ý* v *ej* se uplatňuje téměř důsledně: „*vysokej*“ (8), „*dobrej*“ (13). Častá je i varianta *y* místo *é* v absolutním konci slova: „*betonový lodě*“ (7), „*to je jasný*“ (12), „*to je dobrý*“ (12, 13).

Jednou se vyskytla i kontrakce plnovýznamového slovesa s pomocným: *vydržels* (13). Při zkoumání sloves se vyskytla i varianta přičestí minulého v rodu mužském bez koncového *l*: „*nadejch*“ (10).

2.2.1.1.3 Syntaktická rovina

Nadměrné užití zájmeného podmětu má v případě, kdy stojí na konci věty, za úkol podmět zdůraznit, v tomto případě mluvčího: *To ti říkám já!* (8).

Často se vyskytují i jednoduché věty: „*To ti říkám já!*“ (8), „*Hele, už mě nese!*“ (8), „*To je hrozná vejška*“ (8). Jednočlenná věta jmenná se vyskytla v jednom případě: „*vole!*“ (8).

Elipsy se u každé postavy vyskytují ve velmi hojném počtu: „*Zase!*“ (11), „*Dvě minuty!*“ (13).

2.2.1.1.4 Lexikální rovina

Lexikální rovina obsahuje množství různých kontaktních výrazů: „*hele*“ (8), „*vole*“ (8), „*dědku*“ (9, 13).

Ukazovací zájmeno *ten* je v přímé řeči 1. staříka nadměrně užíváno: „*ani ty dvě minuty*“ (10), „*já už ti to nepočítám*“ (11), „*hele, neblbni, dyť to s tebou sekne...*“ (11), „*jo, to by šlo*“ (12).

Expresivní výrazy jsou nedílnou součástí textu: „*To je hrozná vejška*“ (8). Adherentní expresivita ve slově „*hrozná*“ je motivována potřebou intenzifikace vyjádření.

Častý je výskyt zhrubělých výrazů: „*blbost*“ (7), „*kravinu*“ (7), „*ty vole*“ (8), vulgárních: „*do hajzlu*“ (7), „*neser mě*“ (8) i expresivních: „*dědku*“ (9), což by se dalo označit jako typický znak mužské komunikace. V textu se vyskytl i zastaralý obecněčeský výraz: „*namoutěkutě*“ (13), který je charakteristický pro starší mluvčí.

Frazeologická spojení jsou poměrně častým prvkem textu: „*pude ke dnu*“ (8), „*di do háje!*“ (9), „*s tebou sekne*“ (11).

Termíny, které jsou pro mluvený projev stylu prostěsdělovacího dosti netypické, se v rozhovoru objevují, ale pouze v případě, když chce 1. stařík upozornit na svou přírodovědnou znalost: „*kodiak*“ (9).

Opakování vycpávkových slov „*Co? No!*“ (7, 8, 9, 10, 11, 12, 13) je pro 1. staříka typické, je užito téměř za každou replikou.

2.2.1.2 Pásmo postavy 2. staříka

V pásmu postavy 2. staříka se v porovnání s pásmem postavy prvního staříka vyskytuje o poznání méně nespisovných variant a zhrubělých výrazů, což je opět pravděpodobně odvislé od staříkova temperamentu. 2. stařík v povídce vystupuje jako subtilnější a méně průbojná část komické dvojice

2.2.1.2.1 Hláskoslovná rovina

Z obecněčeských jevů v hláskoslovné rovině byly nalezeny varianty s *í* za plně spisovné *é*: „*do polívky*“ (8), protetické *v*: „*vo*“ (10) a zjednodušené skupiny hlásek: „*sem se nenadechoval*“ (11), které se však neuplatňují důsledně.

2.2.1.2.2 Morfologická rovina

Morfologická rovina je v pásmu řeči 2. staříka zastoupena nespisovnými variantami s *y* za plně spisovné *é*: „*je to těžký*“ (8), „*jiný lodě*“ (8), „*to samý*“ (8), „*přírodovědný filmy*“ (8), „*to není dobrý*“ (13), „*na tý kase*“ (13).

Shoda adjektiva ve funkci přívlastku se substantivem není dodržena: „*některý lovci*“ (9).

Dochází i ke kontrakci plnovýznamového slovesa s pomocným: „*měls*“ (13). Při dalším zkoumání sloves se vyskytují tvary 3. os. pl. s koncovkou *ej*: „*vydržej*“ (9).

2.2.1.2.3 Syntaktická rovina

Nadměrné užití zájmeného podmětu se v pásmu postavy 2. staříka objevuje v několika případech: *Ty mě budeš mít na svědomí.* (11), *Já tu padnu mrtev k zemi, ale padnu čestně.* (11), „*Půjdeme do výčepu a ty mně podržíš hlavu ve vaničce.*“ (12).

Přívlastek *ten* není v přímé řeči 2. staříka tak často užit, jak bychom předpokládali: „*na tý kase*“ (13).

Elipsy se již tradičně vyskytují ve velmi hojném počtu: „*Leda tak do prdele!*“ (8), „*Tak dobrá.*“ (9), „*Tak dobře!*“ (12).

2.2.1.2.4 Lexikální rovina

Lexikální rovina v pásmu řeči 2. staříka je zajímavá množstvím užitých citoslovcí, která se tematicky pojí k průběhu sázky o to, jestli stařík vydrží více než dvě minuty pod vodou se zadržným dechem: „*škyt*“ (9), „*psssssst*“ (10), „*á-á-á-á-á-ch*“ (12), „*áááááách*“ (12). Grafická podoba citoslovce „*á-á-á-á-á-ch*“ a „*áááááách*“ naznačuje možný odlišný způsob realizace jednoho citoslovce v mluveném projevu.

Stejně jako u postavy 1. staříka je časté užití frazeologických spojení: „*ukazovali v televizi*“ (7, 9). Konkrétně toto spojení je typické spíše pro příslušníky starší generace díky užití slova *ukazovali*.

Obecněčeské expresivní výrazy a vulgarismy se u této postavy nevyskytují tak často jako u 1. staříka: „*sakra*“ (8), „*prdele*“ (8), „*vole*“ (13).

Také byl zaznamenán výrazně menší počet kontakto­vých prostředků, postava pravděpodobně nechce svého partnera příliš podporovat v další komunikaci, protože ví, že by jejich hovor vedl jen k dalším sázkám a jejich plnění. 2. stařík tedy spíše zaujímá obrannou pozici, stále se snaží svému partnerovi dokazovat svá tvrzení.

2.2.1.3 Pásmo postavy číšnice

Číšnice v textu vystupuje jako vedlejší postava, má za úkol pouze dokreslovat hospodské prostředí. Její verbální aktivita není příliš velká, proto je možno z její přímé řeči vyzorovat jen malé množství zajímavých jevů.

2.2.1.3.1 Hláskoslovná rovina

V hláskoslovné rovině se ze zkoumaných jevů vyskytlo pouze v jednom případě protetické *v*: „*voba*“ (9) a ve dvou případech zjednodušení skupiny souhlásek: „*eště*“ (9), „*ste*“ (9).

2.2.1.3.2 Morfologická rovina

V morfologické rovině se vyskytla pouze jedna odchylka od spisovného vyjádření, a to varianta *y* místo *é* v absolutním konci slova: „*jasný*“ (9).

2.2.1.3.3 Syntaktická rovina

Číšnice pronesla pouze několik krátkých replik, kdy vyhrožovala oběma štamgastům. Její přímá řeč je pevně zakotvena v komunikační situaci, proto bylo možno naleznout hned několik elips v tak krátkém řečovém projevu: „Tak *dost!*“ (9), „*E-Š-T-Ě-J-E-D-N-O-U a voba ste tu skončili! Je vám to jasný?!*“ (9). Zajímavé je grafické znázornění vystihující způsob realizace výpovědi v mluveném projevu, které je ještě v pásmu vypravěče komentováno větou: *odsekávala číšnice písmenka jako sekáčkem na maso* (9).

2.2.1.3.4 Lexikální rovina

V lexikální rovině nebyly nalezeny žádné zajímavé jevy, i když by se dalo očekávat (dle místa, kde komunikace probíhala i obsahu komunikace) množství zhrubělých nebo vulgárních výrazů.

2.2.1.4 Pásmo postavy výčepního

Výčepní, stejně jako číšnice, v textu vystupuje jako vedlejší postava. Rovněž má za úkol dokreslovat prostředí hospody, kde se veškerý děj odehrává. Jeho verbální aktivita je jen o málo větší než u postavy číšnice, proto nebylo možno naleznout větší množství zajímavých jevů.

2.2.1.4.1 Hláskoslovná rovina

V hláskoslovné rovině se ze zkoumaných jevů vyskytlo pouze v jednom případě protetické *v*: „*voba*“ (13), zjednodušení skupiny souhlásek: „*děte*“ (13) a jedna kvantitativní změna samohlásky, přesněji dloužení: „*né*“ (13).

2.2.1.4.2 Morfologická rovina

V morfologické rovině se nevyskytl žádný zajímavý morfologický jev.

2.2.1.4.3 Syntaktická rovina

Výčepní pronášel většinou krátké zvolací věty, protože se snažil své hosty umravnit. Činil tak poněkud obhroublým způsobem: „*Tak tohle né!*“ (13), „*Děte už voba do hajzlu!*“ (13). V první ukázce se objevila i elipsa: „*Tak tohle né!*“ (13).

2.2.1.4.4 Lexikální rovina

Jak bychom mohli usuzovat ze sociálního zařazení výčepního (dle Příruční mluvnice češtiny, vydání 1996, stylový faktor vzdělání, odbornosti a profese), soubor jím užívaných jazykových prostředků není příliš vybraný, zahrnuje i vulgární výrazivo: „*do hajzlu*“ (13).

2.2.1.5 Pásmo autora

Ačkoliv se stává vypravěčem jedna z postav vystupujících v povídce, vypravěč do děje vědomě vůbec nezasahuje. V povídce nenajdeme žádnou jeho přímou řeč, děj kolem sebe pouze vypráví, aniž by ho jakýmkoliv způsobem komentoval.

2.2.1.5.1 Hláskoslovná rovina

Hláskové tvary jsou v pásmu autora důsledně spisovné, žádné odchylky od spisovné normy nebyly nalezeny.

2.2.1.5.2 Morfologická rovina

Morfologická rovina je opět důsledně spisovná.

2.2.1.5.3 Syntaktická rovina

Syntaktická rovina je mnohem zajímavější než výše uvedené roviny.

Často se zde vyskytují věty jednoduché: *Jednou jsem zašel na pivo do takové obyčejné špeluňky.* (7), *Dědek vedle něj byl pravý opak.* *Nohy mu ze židle málem nedosahovaly na podlahu.* (7), *Byl to doopravdy obr.* (8), *Ten menší dostal z úleku škytavku* (9).

Vedle vztažného zájmena *který* se setkáváme i se vztažným zájmenem *co*: *dědek, co seděl* (7).

Osamostatněný větný člen se nevyskytuje tak často jako v prózách Lenky Procházkové, ale v jednom případě přeci jenom ano: *Byla to krásná pokladna. Ohio, USA. Umělecké dílo.* (9).

2.2.1.5.4 Lexikální rovina

Nejvíce příznakových jazykových prostředků můžeme najít v oblasti lexika. Vedle frekventovaných a obecně srozumitelných výrazů se setkáváme poměrně často i s výrazy hovorovými a expresivními.

Výrazy hovorové: *koukala* (7), výrazy expresivní: *dědkům* (7), *lamželezo* (8), *mlátil* (8), výrazy hanlivé: *špeluňka* (7), *plešatec* (10) a výrazy obecněčeské expresivní: *vypálil* (10) – (pozn. řekl), se vyskytují v textu velmi hojně.

Deminutiva mají v tomto případě blíže určit postavu nebo chování osob vystupujících v povídce: *číšnice se točila dokolečka jako malá holčička* (10), *maličký* (9) - užito jako zpodstatnělé přídavné jméno. Zajímavé je spojení dvou slov s opačným expresivním nábojem: *maličký dědek* (9).

Autor užívá poměrně velké množství frazeologismů: *mohlo táhnout dobře na šedesátku* (7), *sápat na záda* (9), *napálil stůl* (9), *nepouštěl oči* (9), *oči plné křivdy* (10) a přirovnání: *byla malá a*

šedivá – jako myška (7), *číšnice se točila dokolečka jako malá holčička* (10).

Jako zástupce tropů se vyskytuje v textu personifikace: *potemněly oči* (8) a oxymóron: *tiše zařval* (8), *mírně otřesený* (9).

Zajímavé je užití slovotvorné varianty s *-ák*: *výčepák* (10) místo *výčepní*. Poukazuje na autorovu dobrou znalost hospodského prostředí.

2.2.1.6 Rozbor tématu

Děj celé povídky se odehrává v hospodě, což bychom mohli označit jako typicky mužské prostředí. Také postavy, vystupující v povídce, jsou většinou muži. Vedou jakousi „hospodskou konverzaci“, nedá se tedy přesně stanovit téma hovoru. Jsou to většinou postřehy z běžného každodenního života. Toto by se dalo označit jako typicky mužské jednání.

Téma celé povídky by se dalo označit také jako typicky mužské, díky postavám a prostředí.

2.2.2 Román Babičky

Román *Babičky* je napsán er-formou. Vede nás životem hlavního hrdiny Matěje od jeho narození přes dospívání, kdy začíná cestovat po Evropě, až do dospělosti. Román končí listopadem 1989, kdy se z Matěje stává muž středních let. Tato próza je rozdělena na čtyři části a epilog, mezi každou částí hrdina stárne o několik let.

Dalšími postavami jsou *babičky Marie* a *Irena*, které tvoří vzájemné protipóly jak způsobem, tak obsahem vyjadřování. Ostatní rodinní příslušníci stojí na okraji děje, proto je nebudeme v rozboru zmiňovat.

Nakonec nesmíme opomenout Matějova spolužáka a přítele *Vladimíra Gubajeva* a Matějovu lásku z dětství *Alenku*.

2.2.2.1 Pásmo postavy Matěje

Matěj působí jako bystrý a hodný chlapec. Usuzujeme tak z jeho chování a způsobu vyjadřování, protože o vzdělání a pozdějším zaměstnání není v textu žádná zmínka.

2.2.2.1.1 Hláskoslovná rovina

Nespisovný jazyk je v Matějových promluvách realizován variantou „zalízť“ (108), kde dochází k úženi *é* na *í*, diftongizací *í/ý* v *ej* ve slovu „prej“ (169), redukcí hláskových skupin: „seš“ (44), „dyť“ (44, 138), „pudem“ (111) a protezí *v*: „vo“ (44), „vodpískej“ (128).

Drtivá většina hláskoslovných jevů je však spisovná, nespisovné vyjádření se objevuje ve vypjatých situacích nebo při komunikaci s kamarádem Gubajevem, jehož jazykový projev je značně nespisovný.

2.2.2.1.2 Morfologická rovina

Nespisovných jevů se zde objevilo jen několik, např. změna *é* na *ý* v koncovce: „blbý Vánoce“ (34), „krytýho“ (42), „pro nás připravený“ (108), „Není to blbý?“ (138), diftongizace *í/ý* v *ej* v koncovce se vyskytuje zřídka, a to pouze při rozhovoru se svými vrstevníky: „jedinej“ (39), „divnej smrad“ (39), „dobrej“ (44), „jakej“ (108).

Při rozboru sloves se vyskytla 1. os. pl. sloves 1. třídy bez koncového *e*: „pudem“ (111) a 3. os. pl. sloves 5. třídy bez koncového *í*: „maj“ (34), „postaraj“ (138), „čekaj“ (171).

Ukázkou hovorových koncovek je *ou* sloves 3. třídy v 3. os. pl.: „přejou“ (38).

2.2.2.1.3 Syntaktická rovina

Syntaktická rovina obsahuje množství zvolacích vět: „*Ty seš dobrej!*“ (44), „*Dyť se zabiju, až narazím hlavou vo protější stěnu!*“ (44), „*To si pamatuj!*“ (44), „*Že ti pomůžu!*“ (61), „*Já nelžu!*“ (68), „*My musíme za Gubajevem!*“ (77), „*Podívej se, podívej se!*“ (108), „*Prokrista, to snad ne!*“ (126), „*Vodpískej to!*“ (128).

Pro mluvený projev je typická apoziopse, která se v textu objevuje také poměrně často: „*To maj blbý Vánoce...*“ (34), „*Ale...*“ (41), „*Takže jsem se toho dožil...*“ (72), „*Pokusím se, pokusím se...*“ (84), „*a bude to báječnější než v posteli...*“ (108), „*To snad ne...*“ (120), „*Řecko...*“ (138), „*To není možné, vždyť ještě nedávno jsme s ním mluvili...*“ (161).

Prerývaná výpověď se kryje i s rektifikací: „*Dyť si přeci dělal jen legraci...dyť to všechno měla bejt jenom legrace...*“ (84).

Občas se objevuje opakování, a to pouze v případech, kdy je mluvčí v nezvyklé situaci, která ho poněkud zaskočila: „*Proč se mě rozhodl strejda zabít?Proč zrovna na Mezinárodní den dětí?*“ (57), „*Pokusím se, pokusím se...*“ (84), „*Tamhle, tamhle na ni budu čekat.*“ (107), „*Podívej se, podívej se!*“ (108).

Elipsa je dosti hojná, zejména endoforická: „*Já už musím domů*“ (25), „*Myslíš závodní?*“ (42), „*No, závodně zrovna ne.*“ (42), „*My musíme za Gubajevem!*“ (77), „*No právě!*“ (81), „*Jaká hesla?*“ (124), „*Prokrista, to snad ne!*“ (126), „*Jaká Eva?*“ (128), „*Tááákhle tlustý!*“ (150).

Při větněčlenském rozboru byl nalezen dodatečně připojený větný člen pouze v jednom případě: „*jeho táta dělá správce krytýho bazénu. Toho novýho.*“ (42). Zájmenný podmět se vyskytuje většinou v 1. os. sg. popř. i pl., a to v tom případě, kdy chce mluvčí zdůraznit svou důležitost v komunikaci: „*Já už musím domů*“ (25), „*S tím já nic neudělám...*“ (38), „*Já nelžu!*“ (68), „*Já mám kamaráda, který to jistě*

zvládne i tiskacím!“ (74), *„My musíme za Gubajevem!*“ (77), *„on tě vyzvedne, já mu pak řeknu“* (109), *„A ty si myslíš, Markosi, že se o mě postaraj?“* (138), *„Já jsem vnuk.“* (165), *„já nevím“* (169), *„No a co říkám já?“* (169).

2.2.2.1.4 Lexikální rovina

V textu se objevuje velké množství ukazovacích zájmen: *„To maj blbý Vánoce...“* (34), *„S tím já nic neudělám...“* (38), *„Toho novýho.“* (42), *„To si pamatuj!“* (44), *„Takže jsem se toho dožil...“* (72), *„Já mám kamaráda, který to jistě zvládne i tiskacím!“* (74), *„A kdo to je, hergot?“* (108), *„To snad ne...“* (120), *„Prokrista, to snad ne!“* (126), *„Vodpískej to!“* (128), *„Celýho Fausta umí nazpaměť, ale tohle se jí občas přihodí...“* (132), nespisovná částice: *„jo“* (21, 170) a pouze dvě citoslovce, která jsou typická pro mluvený projev: *„no“* (42, 170), *„hele“* (70, 111).

Při komunikaci s jakoukoliv postavou užívá Matěj velké množství různých kontaktních výrazů, které jsou dle Müllerové (2004) typické pro ženský projev: *„Víš, naši si přejou“* (38), *„Vlád'o, já jedinej jsem zdrhnul z tělocvičny“* (39), *„Říkám ti, Vladimíre, zkus to s tím basketem.“* (42), *„Kdyžtak mě máš na svědomí ty, Gubajeve.“* (44), *„Jaká byla schůze, babičko?“* (47), *„Dobrý den, paní“* (51), *„Strejdo!“* (61), *„Hele, co bych měl podle tebe koupit“* (70), *„na trikoloru, babičko“* (75), *„Babičko, tu šlehačku jsem ti dal na dřez.“* (82), *„Hele, pošleme ho do háje“* (111), *„Miluješ mě ještě, Alenko?“* (111), *„Co jsi to říkala, babi?“* (158), *„Teto, proboha, jak by tam mohl být Masaryk a Beneš?“* (170). Ve stavu velkého štěstí nebo naopak zoufalství slovuje dokonce i sám sebe: *„Spojené království Velké Británie a Severního Irska tě vítá, Matěji!“* (88), *„Není ti chladno, Matěji? Miluje tě někdo, Matěji?“* (118).

Výskyt obecněčeských, expresivních, vulgárních a zhrubělých slov není tak častý, jak jsme předpokládali: „smrad“ (39), „strejda“ (57), „neblbni“ (126), „vyser“ (127). Překvapivě se v Matějových promluvách objevila zastaralá citoslovce, což bychom spíše očekávali v mluvě Matějových babiček: „ježišmarjá“ (126, 172), „prokrista“ (126), „proboha“ (127, 170). Jelikož se každý člověk jazykově vyvíjí, je ovlivňován lidmi, se kterými žije, je možné, že vliv babiček na Matěje se projevil v takové míře, že Matěj sám začal zastaralé výrazy používat. Je však pravděpodobnější, že výskyt zastaralých slov u mladého mluvčího je pouze náhodný, záměr autora nepředpokládáme. Ve svých promluvách užívá Matěj též deminutiva, zvláště v oslovení svých babiček: „Pepička“ (42), „babičko“ (75, 82, 88),

2.2.2.1.5 Cizí jazyk v Matějových promluvách

Při pobytu v Anglii mluvil Matěj anglicky, což se v jeho přímé řeči odráží hned několika způsoby.

Nejčastěji jsou promluvy zaznamenány v českém jazyce, přičemž kontext naznačuje, že promluva byla realizována v jazyce anglickém: „*Proč?*“ (100), „*Proč jsi to proboha udělal?*“ (105) ptal se Matěj svého afrického kolegy z práce. „*Tamhle, tamhle na ni budu čekat.*“ (107) říkal Matěj Alenčině paní domácí v Brightonu. Při konverzaci v restauraci se Matějův konverzační styl mění s počtem vypitých piv: „*Jak se vám líbí Anglie?*“ (112), „*Londýn dobrej!*“ (112), „*Londýn je, myslím, fajn. Jo, je to fajn.*“ (112).

Několik excitovaných výkřiků je zaznamenáno anglicky, přičemž i velikost písma naznačuje, že situace, ve které se mluvčí vyskytl, rozhodně není záviděníhodná: „*FUCK OFF!*“ (90), „*Jesus Christ!*“ (94).

Poslední a nejvtipnější odraz angličtiny v Matějově přímé řeči je v situaci, kdy jde náš hrdina do obchodu a chce si koupit levný

margarýn, prodavač mu však nerozumí: „Mádžerýn.“ (95), „Mádžerýn, plís.“ (95), „médžerýn“ (95), „médžerín“ (95), „módžerýn“ (95), „máedžerýn“ (95). Prodavač ho vyslechl a pak se plácl do čela: „Oh yes – mádžerýn...“ (95). Tato věta je navíc kombinací fonetického přepisu s gramaticky správně napsanými slovy.

2.2.2.2 Pásmo postavy Gubajeva

Gubajev je Matějův nejlepší kamarád. V textu se sice neobjevuje příliš často, ale jeho jazykový styl je velmi výrazný, má tam funkci zábavnou.

2.2.2.2.1 Hláskoslovná rovina

Obecněčeské hláskoslovné varianty jsou v promluvách Gubajeva velmi časté a pro jeho mluvu typické.

Při sledování kvalitativních změn samohlásek dochází k úženi *é* na *í/ý*: „utýct“ (32), „povohlídnu“ (43), diftongizaci *í/ý* v *ej*: „zejtra“ (39) a protezi *v*, která je velmi častá, ne však zcela důsledná: „votevřel“ (32), „von“ (32), „vodvázal“ (32), „vo“ (32, 44), „odvolávám“ (32), „povohlídnu“ (43), „otočit“ (45).

Velmi častá je redukce hláskových skupin: „eště“ (25, 39), „sem“ (32, 38, 43), „de“ (38, 44), „vemou“ (39), „pučujou“ (39), „du“ (39), „deš“ (39), „ňákej“ (137), „pudeš“ (140).

Z kvantitativních změn samohlásek došlo ke krácení pouze v několika případech: „pučujou“ (39), „pudeš“ (140), většinou ke krácení samohlásek nedocházelo, i když bychom je mohli očekávat: „partyzánům“ (32), „myslím“ (39), „támhletím“ (39), „naučím“ (42), „to nic není“ (42).

2.2.2.2 Morfologická rovina

Morfologická rovina pásma řeči Gubajeva obsahuje množství nespisovných jevů, není to však znak zcela důsledný. Objevuje se několik plně spisovných variant. např. kondicionálový morf: „*bych*“ (32), jmenný tvar přídavného jména, který dnes nabývá knižního rázu: „*všechno promyšleno*“ (44), u zájmena *ona* ve 4.p. nedochází k dloužení: „*ji*“ (44).

Ojedinělý případ plně spisovného jazykového projevu nastal u Gubajeva pouze když přišel do školy opilý: „*Abychom byli kulturní lidé, jak se u nás říká. Sporádání. Doma čist'oučko, halibut v hrnci. Všechno, jak má být. Vodku a ženu s citem potřebuju, ženu která by mě denně vítala. Bud' zdráv, Vladimíre. Moc ses napracoval?*“ (127).

V morfologické rovině se vyskytla u přítomných tvarů sloves 1. a 3. třídy hovorová koncovka *u* v 1. os. sg.: „*můžu*“ (126), „*telefonuju*“ (126) a ve 3. os. pl. hovorová koncovka *ou*: „*pučujou*“ (39). U přítomného tvaru slovesa 3. třídy chybí koncové *e*: „*Tak děkujem!*“ (41). U přítomných tvarů sloves 4. třídy se vyskytly ve 3. os. pl. obecněčeské tvary: „*platěj*“ (39), „*končej*“ (39), „*nesměj*“ (140). U přítomného tvaru slovesa 5. třídy v 3. os. pl. chybí koncové *í*: „*nemaj*“ (25). Příčestí minulé sloves 1. a 2. třídy se vyskytuje ve tvarech obecné češtiny bez koncového *l*: „*dočet*“ (32), „*řek*“ (32), „*moh*“ (43) „*vynik*“ (139).

V jednom případě nastala kontrakce spojky a pomocného slovesa být: „*žes*“ (44).

Diftongizace *í/ý* v *ej* v koncovce se uplatňuje téměř systematicky: „*pro jednoho hajnýho, kterej*“ (32), „*hajnej*“ (32), „*sem malej*“ (38), „*druhej*“ (44) stejně jako změna *é* na *ý* v koncovce: „*rakety, který*“ (25), „*komoušský rakety*“ (25), „*přivázanýho svýho psa*“ (32), „*něco hroznýho a temnýho*“ (79).

V dalším případě nenastala shoda atributu se subjektem v koncovce: „žádný úředníci“ (140).

2.2.2.2.3 Syntaktická rovina

Syntaktická rovina obsahuje již tradičně množství zvolacích vět: „*To byl ale blbec!*“ (31), „*Tak děkujem!*“ (41), „*Je to skvělý!*“ (43), „*Tohle je přesně to, co sem si představoval!*“ (43), „*Všechno promyšleno!*“ (44), „*Až řeknu tři!*“ (45), „*Kurvy!*“ (79), „*Kurva!*“ (79), „*Tohle je na hovno!*“ (79), „*Jako národ stojíte za hovno!*“ (126), „*Pudeš tam, a rovnou k řediteli!*“ (140) a o poznání méně otázek: „*Závodní volej, to je jasný, ne?*“ (39), „*Že ty neumíš plavat?*“ (42), „*Ty si myslíš, že poslechnou nebo co?*“ (79) a jednu řečnickou otázku, na kterou si mluvčí sám odpovídá: „*Kdo jsi ty? Člověk. Vidíš.*“ (127).

Opakování a rektifikace užívá Gubajev v situacích, kdy něco ostatním postavám vysvětluje, nebo je něco vysvětlováno jemu: „*V polovině, nebo spíš ve dvou třetinách se pustíš a pomaličku, klid'ánko doplachtíš ke kraji.*“ (44), „*Jasně, jasně...*“ (44), „*Špatný. Špatný člověk jsi...*“ (127).

Vytyčené větné členy nebo dodatečně připojené jsou typickým znakem mluveného projevu: „*Plavání. To je pro nás, Matěji.*“ (42), „*Guma, vole, speciální vojenská guma, možná že dokonce letecká.*“ (43), „*Špatný. Špatný člověk jsi...*“ (127), „*Abychom byli kulturní lidé, jak se u nás říká. Spořádání. Doma čist'oučko, halibut v hrnci. Všechno, jak má být.*“ (127), „*Pudeš tam, a rovnou k řediteli!*“ (140).

Elipsa je v běžném hovoru zcela přirozená, nechybí ani u této postavy: „*Zejtra po škole*“ (39), „*Tak děkujem!*“ (41), „*Guma, vole, speciální vojenská guma, možná že dokonce letecká.*“ (43), „*Do pytle, to máme fakt kliku.*“ (43), „*Všechno promyšleno!*“ (44), „*Až řeknu tři!*“ (45), „*Takhle, vole.*“ (79), „*Ty si myslíš, že poslechnou nebo co?*“ (79).

Apoziopeze je pro postavu Gubajeva dosti netypická, je to člověk rázný, který se vyjadřuje pohotově, proto se apoziopeze vyskytuje pouze v případě, kdy je Gubajev opilý: „*ale kdeže náš Matěj...*“ (126), „*Špatný. Špatný člověk jsi...*“ (127).

Při větněčlenském rozboru bylo nalezeno několik nadbytečných přívlastků *ten* typických pro mluvený projev: „*ty knížky*“ (32), „*toho psa*“ (32), „*ten chlap*“ (38), „*k tomu startovnímu bloku*“ (44), „*tomu strejdovi*“ (138) a zájmených podmětů: „*Teda já... já už jo.*“ (40), „*Že ty neumíš plavat?*“ (42), „*On nás tam pustí večer, až tam nikdo nebude, a já tě naučím plavat za dvě hodiny.*“ (42), „*Ty si myslíš, že poslechnou nebo co?*“ (79), „*Kdo jsi ty*“ (127).

2.2.2.2.4 Lexikální rovina

Pro Gubajeva jsou typické zhrubělé a vulgární výrazy: „*sranda*“ (39), „*fotr*“ (43), „*vole*“ (43, 79, 137), „*hubu*“ (45) „*kurva*“ (79, 139), „*hovno*“ (79, 126), „*chlást*“ (137). Užívá i hanlivé výrazy: „*komoušský*“ (25), „*Němčourů*“ (32). V jednom případě bylo užito slovo „*mejdlo*“ (137) (pozn. večírek), což se stalo zdrojem situačního humoru, kdy Gubajev nechával pro Matěje vzkaz u jeho babičky a ona samozřejmě neměla tušení, o jakém mýdle Gubajev hovoří.

Deminutiva a hypokoristika, i když jsme je neočekávali, byla zaznamenána v několika případech: „*pomaličku*“ (44, 45), „*klid'ánko*“ (45), „*Matýsku*“ (126), „*čist'oučko*“ (127), „*Miško*“ (140).

Frazeologismy se vyskytují v mluvě Gubajeva poměrně často: „*Do pytle, to máme fakt kliku.*“ (43), „*poplaveš jako delfín*“ (44), „*Usmálo se na tebe štěstí*“ (44), „*jako když másla ukrájuje*“ (126), „*čert mě bere*“ (127). Velmi netypické přirovnání se vyskytuje ve větě: „*Všecičko se ve mně zrovníka vaří a moje duše je slabá jako vařený kohout!*“ (127).

Deiktické výrazy se stávají nedílnou součástí promluv našeho hrdiny: „*To byl ale blbec!*“ (31), „*na tohle kašlu*“ (38), „*Ať se de ten chlap bodnout.*“ (38), „*Je to skvělý!*“ (43), „*tohle je přesně to*“ (43), „*to je jasný, ne?*“ (39), „*to je pro nás*“ (42), „*Tohle je na hovno!*“ (79).

Nespisovná částice je poměrně běžná: „*jo*“ (40, 126).

Gubajev se stává jedinou postavou našeho rozboru, u které se v přímé řeči objevuje několik citoslovcí: „*no*“ (37), „*hej*“ (126), „*ech*“ (126).

Kontaktné výrazy v podobě oslovení, tázacího dovětku nebo výzvy nejsou pro Gubajeva typické, objevují se pouze v několika případech: „*Závodní volej, to je jasný, ne?*“ (39), „*Usmálo se na tebe štěstí, kamaráde!*“ (44), „*Ty si myslíš, že poslechnou nebo co?*“ (79), „*Matýsku, do školy půjdeš?*“ (126), „*Jsmo to chudáci, Matýsku.*“ (127), „*Miško, jdeme*“ (140).

2.2.2.3 Pásmo babičky Marie

Babička Marie se projevuje jako žena bez vyššího vzdělání. V textu to sice není explicitně vyjádřeno, ale usuzujeme tak z jejího jednání.

2.2.2.3.1 Hláskoslovná rovina

Hláskoslovná rovina babičky Marie je důsledně spisovná kromě jedné věty, kde se vyskytlo krácení samohlásek: „*Sila, chlapče. Byla tam sila lidu.*“ (49).

2.2.2.3.2 Morfologická rovina

Morfologická rovina promluv babičky Marie je téměř spisovná. Vyskytla se zde diftongizace *í/ý* v *ej* v koncovce pouze v jednom případě: „*celej*“ (131).

Změna *é* na *y* v koncovce se vyskytla v jedné replice: „*ty černý, víš který*“ (131).

2.2.2.3.3 Syntaktická rovina

Zvolací věty užívá babička Marie, když se něčemu podivuje nebo když chce adresáta přimět k pozornosti: „*Bože, ty jsi ale zchudnul!*“ (49), „*Počkej!*“ (52), „*Co to nepovídáš!*“ (59), „*Vidíš!*“ (60), „*Ty sám jsi šlehačka!*“ (82).

Typické pro ni jsou otázky s tázacím zájmenem *copak* nebo příslovcem *pročpak*: „*Copak to jde, aby z tebe byla takováhle vyblitina?!*“ (50), „*Na copak že to Irenka potřebuje, Matěji?*“ (75), „*Copak bych si asi teď počala se šlehačkou?*“ (82), „*Copak to máš na sobě za ušpiněnou věc?*“ (123), „*A pročpak sis nekoupil kabát tady?*“ (123), „*Pročpak sis ho kupoval ve Scotland Yardu?*“ (123).

Dalším charakteristickým znakem její mluvy se stalo časté opakování vět typu: „*To je dobře, tak já nevím...*“ (49, 54, 164), „*Dala bych si docela...anebo nic.*“ (49).

Přerývaná výpověď: „*Dala bych jim ho docela... anebo nic.*“ (75), opakování a rektifikace jsou u babičky Marie zřejmě určeny subjektivním stylovým faktorem věku a vzdělání: „*Jen běž, běž, dítě moje*“ (25), „*Ale mluvil hezky. Moc hezky mluvil*“ (47), „*To je dobře, že ti chutná, chlapče, to je moc dobře...*“ (48), „*Sila, chlapče. Byla tam sila lidu.*“ (49), „*Vidíš! Vidíš, jak tady pláčou?*“ (60), „*To já nevím, synku, ale hezká, moc hezká hesla vymýšlí.*“ (124), „*Hezké... Moc hezké.*“ (163), „*Hezké volby. Moc hezké volby to byly.*“ (168), „*Nechám. Nechám...*“ (168). Stejný případ nastává i u apoiopeze: „*Hezká...*“ (47), „*To je dobře, že ti chutná, chlapče, to je moc dobře...*“ (48), „*Hezká děvka, moc hezkou děvku sis našel...*“ (75), „*Ve Scotland Yardu...*“ (123), „*Celej se vystrojil, tak nevím...*“ (131), „*To je strašné, takhle člověka zavřít...*“ (163), „*Nechám. Nechám...*“ (168).

Elipsa se vyskytuje u ženských i mužských postav zhruba stejným dílem: „*Sila, chlapče.*“ (49), „*Třicet šest a půl*“ (52), „*Počkej!*“ (52), „*Moc hezké.*“ (163), „*Hraběte Monte Dantese.*“ (164), „*Hezké volby.*“ (168), „*Nechám.*“ (168).

Nadměrné užití zájmenného podmětu ve všech osobách je pro babičku Marii typické: „*to já nevím*“ (47), „*Bože, ty jsi ale zchudnul!*“ (49), „*Já ti udělám*“ (52), „*Ty sám jsi šlehačka!*“ (82), „*to já nevím*“ (124), „*On teď dělá pro lidi ty nápisy*“ (131), „*já si pochutnám*“ (132).

Vytčený větný člen je poměrně častým jevem: „*Sila, chlapče. Byla tam sila lidu.*“ (49), „*Jako by tě vymaloval Ital, budeš vypadat, až přijdeš domů.*“ (50), „*Hezká děvka, moc hezkou děvku sis našel...*“ (75), „*Pilarová, tu mám moc ráda*“ (129), „*Hezké volby. Moc hezké volby to byly.*“ (168).

2.2.2.3.4 Lexikální rovina

Lexikální rovina obsahuje typicky ženské prvky komunikace. Jsou to různé kontaktní prostředky, většinou oslovení: „*chlapečku můj, co s tebou*“ (22), „*běž, dítě moje*“ (25), „*To já nevím, chlapče.*“ (47), „*že ti chutná, chlapče*“ (48), „*Bože, ty jsi ale zchudnul!*“ (49), „*Sila, chlapče.*“ (49), „*chlapeče, ty budeš*“ (50), „*jsi v pořádku, Matěji*“ (52), „*Přečti mi něco z novin, chlapče*“ (58), „*Na boršč, Matýsku, na boršč...*“ (75) a deminutiva, popř. hypokoristika: „*chlapečku*“ (22), „*vojáčkům*“ (75), „*Matýsku*“ (75).

V textu se objevily i frazeologismy: „*vrátit barvu*“ (49) a přirovnání: „*tváře jako panna*“ (50).

Babička Marie vyslovila pouze jedno zhrubělé slovo: „*vyblitina*“ (50).

Subjektivní stylový faktor věku měl pravděpodobně vliv na výběr slova *děvka* ve větě: „*Hezká děvka, moc hezkou děvku sis našel...*“ (75).

2.2.2.4 Pásmo babičky Ireny

Babička Irena je velmi vzdělaná stará dáma, na což upozorňuje autor komentářem v pásmu autora. Její mluva je spisovná, občas nabývá až knižního rázu.

2.2.2.4.1 Hláskoslovná rovina

Hláskoslovná rovina pásma babičky Ireny je důsledně spisovná.

2.2.2.4.2 Morfologická rovina

Morfologická rovina je v pásmu babičky Ireny rovněž důsledně spisovná.

2.2.2.4.3 Syntaktická rovina

Syntaktická rovina pásma babičky Ireny obsahuje velmi málo prvků typických pro mluvený projev.

V textu se objevuje několik otázek: „*A jak by se v tom taky měla chudák vyznat?*“ (78), „*Nebude ti vadit, když ji pošlu Marii?*“ (78), „*Jestlipak uhádnete, co při tom dělal?!*“ (132) a zvolacích vět: „*Náš Matěj je moc inteligentní!*“ (132), „*Seděl a po těch kapičkách sekal packou! Ale jak šikovně to dělal!*“ (132).

Dodatečně připojený větný člen v podobě věty má pravděpodobně za úkol zdůraznit délku trvání činnosti. Tento způsob vyjádření by mohl souviset i s vyšším věkem mluvčí, kdy prostě zapomněla danou informaci zakomponovat do prvního souvětí: „*Tuhle seděl na vaně a pozoroval vám, jak kape z kohoutku voda. Celé odpoledne tam vydržel sedět. Jestlipak uhádnete, co při tom dělal?!*“ (132).

Polysémantické spoje způsobující neurčitost vyjádření se u babičky Ireny objevují dosti zřídka: „*Šlehačku mám, ale měla přijít na dort, co jsem ti dneska chtěla upéct.*“ (78).

Zájmenný podmět se často vyskytuje i v případech, kdy je jeho užití zcela zbytečné: „*ono to nebude zas tak brzo*“ (163), „*To bylo výborné.*“ (163), „*já nevím*“ (164).

2.2.2.4.4 Lexikální rovina

Babička Irena užívá velmi často různé kontaktní prostředky, většinou oslovení a zdvořilostní fráze: „*Matýsku.*“ (69, 137, 157), „*Neboj se, Maruško*“ (163), „*Tuhle seděl na vaně a pozoroval vám, jak kape z kohoutku voda.*“ (132), „*To byste nevěřila.*“ (132).

Deiktické výrazy se i u babičky Ireny objevují nadměrně: „*Seděl a po těch kapičkách sekal packou! Ale jak šikovně to dělal! To byste nevěřila.*“ (132), „*Tohle ti přišlo, Matýsku.*“ (157), „*Neboj se, Maruško, ono to nebude zas tak brzo*“ (163), „*To bylo výborné.*“ (163).

Babička Irena užila v celém textu pouze jedno obecněčeské slovo se záporným expresivním nábojem: „*samé šejdry*“ (164), a to dokonce s atributem, který má spisovnou koncovku, dále jedno zastaralé obecněčeské slovo s kladným expresivním nábojem: „*galošky*“ (63) a knižní slova: „*spatřila*“ (35) a eufemismus „*neodcházím*“ (163) (pozn. neumírám).

Častá jsou v textu i deminutiva a hypokoristika: „*galošky*“ (63), „*maličkosti*“ (69), „*Matýsku.*“ (137), „*Maruško*“ (163), „*kapičkách*“ (132), „*kohoutku*“ (132).

2.2.2.5 Pásmo Alenky

Alenka na čtenáře působí jako neprůbojná slušná dívka, i když má několik bratrů, od kterých by se mohla naučit být v životě, tedy i v jednání průbojnější.

2.2.2.5.1 Hláskoslovná rovina

Hláskoslovná rovina je i u Alenky téměř spisovná, pouze v jednom případě se objevila redukce hláskových skupin ve slově „seš“ (29).

2.2.2.5.2 Morfologická rovina

V morfologické rovině se objevilo o poznání větší množství nespisovných tvarů. Nejčastější z nich je diftongizace *í/ý* v *ej* v koncovce: „milovanej Matěj“ (29), „každej rok“ (33), „posranej transparent“ (74) a změna *é* na *ý* v koncovce, která však neproběhla důsledně u všech sledovaných příkladů: „co je na tom ještě zajímavý“ (20), „o něčem úplně jiným“ (20), „společného“ (21), „pokaždý“ (33), „To snad není možný!“ (74), „po tý době schopný“ (74), „To by bylo teď hloupý“ (111).

V jednom případě došlo i ke kontrakci zájmena *ty* s pomocným slovesem *být*: „tys přijel“ (107).

U přítomných tvarů sloves 1. třídy se vyskytla hovorová koncovka *u* v 1. os. sg.: „jmenuju“ (74) a u přítomných tvarů sloves 3. třídy hovorová koncovka *ou* v 3. os. pl.: „píšou“ (20, 21).

2.2.2.5.3 Syntaktická rovina

Zvolací věty užívá Alenka výlučně v případech silných citových pohnutek: „Ty seš můj milovanej Matěj!“ (29), „Sedm let se tu blbou ruštinu učíme. Sedm let!“ (74), „Já tady nezůstanu, Matěji! Já chci někam pryč!“ (84), „Ach, Matýsku, já jsem tak ráda, že jsi tady!“ (109), „Já tady nebudu! Tohle je moc!“ (128).

Výskyt otázek je v pásmu Alenky dosti omezen, což by mohlo poukazovat na její touhu stále něco sdělovat: „Myslíš, že z toho budou mít babičky opravdu radost?“ (31).

Opakování se vyskytlo pouze ve dvou případech, a to když mluvčí prožívala jisté rozčarování: „*Sedm let se tu blbou ruštinu učíme. Sedm let!*“ (74), „*Jak to, že zase Rus? Jak to, že zase Rus?*“ (128).

Apoziopeze je v mluveném projevu časté u všech postav, Alenka není výjimkou: „*Ochutnej...*“ (28), „*A ještě ke všemu se jmenuju Rusová...*“ (74), „*tak tys přijel...*“ (107), „*Možná by to šlo zařídit jinak...*“ (108), „*že spolu jdeme na večeři...*“ (108), „*To víš, tohle není Londýn...*“ (109), „*Počkej, pozdějc uvidíme...*“ (111).

Elipsa je již tradičním prvkem u všech postav: „*Jak to, že zase Rus? Jak to, že zase Rus?*“ (128), „*Tohle je moc!*“ (128).

Při větněčlenském rozboru byl nalezen zájmenný podmět v mnoha případech ve všech osobách singuláru a ve 3. os. pl: „*já nevím*“ (20), „*On si ty zprávy potom v klidu přečte*“ (20), „*Ono to nikdy není o tom*“ (20), „*Ty seš můj milovanej Matěj!*“ (29), „*Já tady nezůstanu, Matěji! Já chci někam pryč!*“ (84), „*Franze oni mají rádi*“ (109), „*on Franz s námi skutečně půjde*“ (109), „*Ach, Matýsku, já jsem tak ráda, že jsi tady!*“ (109), „*Já tady nebudu!*“ (128).

Atribut *ten* se rovněž vyskytl hned v několika případech: „*ty zprávy*“ (20), „*tu blbou ruštinu*“ (74), „*na tu večeři*“ (109).

2.2.2.5.4 Lexikální rovina

Lexikální rovina obsahuje oslovení, které Alenka používá v komunikaci pouze s Matějem: „*Já tady nezůstanu, Matěji!*“ (84), „*Matýsku, lásko moje, tak tys přijel...*“ (107), „*To víš, tohle není Londýn...*“ (109), „*To by bylo ted' hloupý, Matýsku*“ (111), „*Počkej, pozdějc uvidíme...*“ (111).

U ostatních neobvyklý prvek hovoru tvoří u Alenky citoslovce: „*no*“ (109), „*ach*“ (109).

V přímé řeči Alenky se vyskytlo jedno zhrubělé a jedno vulgární slovo: „*blbou*“ (74), „*posranej*“ (74).

2.2.2.6 Pásmo autora

Pásmo autora je většinou realizováno spisovným jazykem, nespisovné prvky se objevují minimálně. Rovina syntaktická a lexikální je velice bohatá, avšak žádný prvek se zde nevyskytuje ve výraznějším množství.

2.2.2.6.1 Hláskoslovná rovina

Hláskoslovná rovina pásma řeči autora je realizována spisovným jazykem.

2.2.2.6.2 Morfologická rovina

Morfologická rovina pásma řeči autora je rovněž realizována spisovným jazykem. Více nespisovných jevů by v pásmu autora pravděpodobně působilo rušivě, negativní účinek by mělo na čtení a porozumění textu, ačkoliv ve funkčním stylu prostěsdělovacím většinou na porozumění negativní vliv nemá.

2.2.2.6.3 Syntaktická rovina

Syntaktická rovina pásma řeči autora je velmi rozmanitá, obsahuje jak jednoduché věty: „*Matěj se toho dne vydal za Alenkou.*“ (33), „*Matěj byl povýšen.*“ (104), „*Gubajev měl synovce.*“ (139), tak různě složitá souvětí: „*Statečně se snažil před zkoprnělým Matějem tvářit, že tohle je na Rusi normální, že první sklenku nepije žádný Rus ústy, jak je tomu zvykem v některých zženštilých kulturách včetně Čech.*“ (138).

Žádný prvek se v syntaktické rovině pásma řeči autora nevyskytuje v nějakém výraznějším množství, proto není nutné uvádět další ukázky.

2.2.2.6.4 Lexikální rovina

Lexikální rovina obsahuje frekventované a obecně srozumitelné výrazy. Setkáváme se poměrně často i s výrazy hovorovými a expresivními: *chňapla* (15), *nedomrlý* (19), *tyjátrem* (153), např. i s deminutivy: *slovíčka* (146), *ručka* (150).

Velmi zřídka se objevují citoslovce, označující různé zvuky, které jsou určitým způsobem pro děj důležité, nějak ho charakterizují nebo doplňují: *PLESK!* (37). Grafická stránka opět naznačuje intenzitu zvuku.

Zajímavé je zachycení jmen všech postav v textu. Např. postava Alenky není v textu nikdy zaznamenána jako postava Aleny. O Gubajevovi se v pásmu autora nikdy nepíše jako o Vladimírovi. U babiček následuje za slovem *babička* vždy jejich oficiální křestní jméno, tedy *babička Marie* nebo *babička Irena*.

2.2.2.7 Rozbor tématu

Jednotlivá témata dialogů v sobě mohou nést mužské prvky či ženské prvky, např. rozhovor Matěje a Gubajeva o sportu nebo Matěje s babičkami o vaření. V tomto případě se mužská postava přizpůsobuje ženskému tématu hovoru, ale nijak ho nerozvádí.

Tématem celého románu je život a příhody jednoho českého chlapce, který zažívá různé příhody se svým kamarádem Gubajevem, vzrušující cesty do zahraničí nebo první lásku s kamarádkou z dětství. Problém partnerských vztahů však ustupuje do pozadí.

Téma bychom mohli nazvat neutrálním, s určitými rysy, které jsou typické spíše pro ženy nebo muže.

3 Závěr

Sociolingvistický výzkum dokazuje určité rozdíly v konverzačním stylu mužů a žen, které jsou založeny na tom, jak jednotlivá pohlaví odlišně chápou cíle konverzace.

I náš výzkum potvrzuje jisté rozdíly v komunikaci mužských a ženských postav, ale je třeba zdůraznit, že jsme nedospěli k jednoznačnému závěru v tom smyslu, že všechny mužské a všechny ženské postavy se ve svém řečovém chování za všech okolností odlišují. V pásmu autorském nebyly výrazné rozdíly mezi vyjadřováním muže-autora a ženy-autorky potvrzeny.

Komparací témat próz Lenky Procházkové a Petra Šabacha byly zjištěny jisté rozdíly, které by mohly být částečně ovlivněny pohlavím. Lenka Procházková píše většinou o partnerských vztazích, což je považováno za typicky ženské téma, kdežto prózy Petra Šabacha jsou z hlediska tématu mnohem obecnější.

Výběr hrdinů obou autorů je odvislý od jejich vlastního pohlaví, tzn. že Petr Šabach píše většinou o mužích, Lenka Procházková spíše o ženách.

Analýza pásma řeči autora žádné výrazné odlišnosti nepotvrdila. Hláskoslovná a morfologická rovina jazyka je v případě obou autorů téměř důsledně spisovná. Syntaktická rovina autorského pásma Lenky Procházkové obsahuje větší množství dodatečně připojených větných členů, které zastávají roli formálního zpracování různých úvah. Syntaktická rovina autorského pásma Petra Šabacha je charakteristická častým užíváním krátkých jednoduchých vět, které popisují prostředí a situaci, a tím dávají textu větší spád. V lexikální rovině pásma autora u Lenky Procházkové se ve vyšší míře vyskytují deminutiva a nezvyklá spojení slov, která text oživují. U Petra Šabacha se objevuje více obecněčeských slov, hanlivých a zhrubělých výrazů. Výskyt těchto

jevů však není nijak markantní, proto bychom mohli tyto rozdíly označit jako velice jemné, ne-li zanedbatelné.

Pásmo řeči postav je u Lenky Procházkové dosti homogenní. U Petra Šabacha byly nalezeny určité rozdíly nejen mezi mužskými a ženskými postavami, ale i rozdíly mezi postavami téhož pohlaví.

Hláskoslovná rovina je u ženských postav obou autorů realizována převážně spisovnými tvary. V morfologické rovině ženských postav autorky Lenky Procházkové se vyskytuje větší množství nespisovných variant než v rovině hláskoslovné. Tak tomu je i u Petra Šabacha. U jeho ženských postav však můžeme navíc sledovat subjektivní stylový činitel věku – mladší postavy užívají více nespisovných variant než ty starší. Syntaktická rovina je u ženských hrdinek Lenky Procházkové charakteristická množstvím zvolacích vět a dodatečně připojených větných členů. U Petra Šabacha se oba tyto jevy vyskytují také, avšak v menší míře. Typické je pro ženské postavy Petra Šabacha zejména užití otázek a zájmeného podmětu. Lexikální rovina ženských hrdinek je u obou autorů charakteristická množstvím kontaktních prostředků a deminutiv. U Lenky Procházkové se vyskytují i zhrubělé výrazy a nadávky, ale jen v excitovaných stavech postav. Při zkoumání komunikační strategie u ženských postav obou autorů byla pouze ve dvou případech nalezena otázka místo odpovědi.

Mužské postavy se v prózách Lenky Procházkové vyznačují nepatrně vyšším množstvím nespisovných jevů v rovině hláskoslovné i morfologické než postavy ženské. Není to však jev důsledný, u vedlejších postav, které se v textu vyskytují pouze okrajově, je důsledné užití spisovných variant zcela běžné. V prózách Petra Šabacha jsou mužské postavy velmi rozdílné. Zajímavé je, že postavy vedlejší, které mají v textu funkci zábavnou, se vyznačují bohatstvím nespisovných variant v hláskoslovné a morfologické rovině, zatímco

ostatní, často i hlavní postavy, tak výrazné znaky nenesou a užívají často varianty spisovné. V syntaktické rovině mužských postav obou autorů téměř chybí dotačně připojené větné členy, avšak zvolací věty jsou stejně jako u ženských postav typickým znakem jejich mluvy. Častější je též výskyt zájmenného podmětu. Lexikální rovina mužských postav obou autorů obsahuje překvapivě deminutiva a množství kontaktních prostředků, což je obecně považováno jako ženský rys komunikace. Výrazný je výskyt zhrubělých a vulgárních výrazů zejména u mužských postav, jejichž jazyk má za úkol charakterizovat jejich osobnost a prostředí, ze kterého pocházejí.

Z výše uvedených skutečností vyplývá, že hypotézy zmíněné v úvodu se částečně potvrzují. Na projev postav obou autorů nikdy nemá vliv pouze jen pohlaví, ale často i sociální postavení, profese, věk, komunikační situace (její veřejnost nebo neveřejnost) a vztahy komunikujících osob. Je tedy třeba zdůraznit, že jde o rozdíly v řečovém chování mužů a žen pouze relativní a je proto vhodnější hovořit o tendencích, sklonech nebo zvycích.

4 Seznam literatury

4.1 Literatura odborná a slovníková

Alexová, J.: Počáteční a koncová fáze mluvených a psaných projevů téhož podavatele. *Slovo a slovesnost*, 61, 2000, s. 110-121.

Bečka, J. V.: *Česká stylistika*. Praha, Academia 1992.

Čechová, M. a kol.: *Čeština, řeč a jazyk*. Praha, Institut sociálních vztahů 1996.

Čechová, M.: *Stylistika současné češtiny*. Praha, Institut sociálních vztahů 1997.

Čechová, M.: Ženská specifika školní komunikace. *Naše řeč*, 81, 1998, č. 2-3, s. 112-117.

Čermák, F. – Sgall, P.: Výzkum mluvené češtiny: jeho situace a potřeby. *Slovo a slovesnost*, 58, 1997, s. 15-25.

Čmejrková, S. – Daneš, F. – Světlá, J.: *Jak napsat odborný text*. Praha, Leda 1999.

Čmejrková, S.: Rod v jazyce a komunikaci: specifika češtiny. *Slovo a slovesnost*, 63, 2002, 263-286.

Čmejrková, S.: Žena v jazyce. *Slovo a slovesnost*, 56, 1995, s. 43-55.

Eisner, P.: *Chrám i tvrz: Kniha o češtině*. Praha 1946.

Gray, J. : *Co vám matka říci nemohla a otec nevěděl*. Knižní klub, Praha 1995.

Hoffmannová, J.: Feministická lingvistika? *Naše řeč*, 78, 1995, č. 2, s. 80-91.

Hoffmannová, J.: *Stylistika a...* Praha, Trizonia 1997.

- Hoffmannová, J. – Müllerová, O.: Čeština v dialogu věkově rozdílných mluvčích. Slovo a slovesnost, 63, 2002, s. 1-14.
- Chloupek, J. a kol.: Stylistika češtiny. Praha, SPN 1991.
- Konopková, J.: Způsoby vyjádření mlčení v uměleckém textu. Slovo a slovesnost, 64, 2003, s. 21-29.
- Kořenský, J.: Komunikace a čeština. Jinočany, H&H 1992.
- Koukolík, F.: O vztahu lidského mozku a chování. Praha, Karolinum 1997.
- Lakoff, R.: Language and Woman's Place. Language in Society 1, 1973, s. 45-80.
- Maglione, C.: Nové uplatnění obecné češtiny v literatuře. Naše řeč, 84, 2001, č. 2, s. 74-80.
- Müllerová, O. – Hoffmannová, J.: Čeština spisovná, hovorová, obecná... a hlavně mluvená (v současné komunikaci a v současném výzkumu). Slovo a slovesnost, 58, 1997, s.42-54.
- Müllerová, O.: Opakování a syntaktický paralelizmus v rozhovorech s muži a ženami v jednom z druhů institucionální komunikace. Naše řeč 87, 2004, č. 3, s. 124-135.
- Nebeská, I.: Jak píší české feministky (Kontrasty ve stavbě feministického textu). Naše řeč 80, 1997, č.1, s. 19-25.
- Ottova encyklopedie A-Ž. Praha, Ottovo nakladatelství 2004.
- Příruční mluvnice češtiny. Praha, Nakladatelství Lidové noviny 1996.
- Open Society Fund Praha: Společnost žen a mužů z aspektu gender. Praha, Open Society Fund Praha 1999.
- Slovník spisovného jazyka českého I – VIII. Praha, Academia 1989.
- Sgall, P. – Panevová, J.: Jak psát a jak nepsat česky. Praha, Karolinum 2004.
- Sternberg, R. J.: Kognitivní psychologie. Praha, Portál 2002.

- Tannenová, D.: Ty mi prostě nerozumíš. Praha, Mladá fronta 1995.
- Těšitelová, M.: K přímé řeči z hlediska kvantitativního (v českých textech uměleckého stylu). Slovo a slovesnost, 62, 2001, s. 81-91.
- Valdrová, J.: K české genderové lingvistice¹. Naše řeč, 80, 1997, č. 2, s. 87-91.
- Valdrová, J.: Novinové titulky z hlediska genderu. Naše řeč, 84, 2001, č. 2, s. 90-96.
- Van Leeuwen-Turnovcová, J.: Ještě jednou o diglosii v Čechách, tentokrát i z genderového zorného úhlu. Slovo a slovesnost, 63, 2002, s. 178-199.
- Věšíňová, E.: Úvaha na téma „Čeština a žena“. Naše řeč, 81, 1998, č. 1, s. 21-28.

4.2 Literatura umělecká

- Procházková, L.: Hlídač holubů. Brno, Atlantis 1993.
- Procházková, L.: Oční kapky. Brno, Atlantis 1991.
- Procházková, L.: Přijed' ochutnat. Praha, Československý spisovatel 1991.
- Procházková, L.: Růžová dáma. Praha, Coinvest 1990.
- Procházková, L.: Smolná kniha. Brno, Atlantis 1992.
- Procházková, L.: Šťastné úmrtí Petra Zacha. Praha, Primus 1997.
- Procházková, L.: Zvrhlé dny. Praha, Primus 1995.
- Šabach, P.: Babičky. Praha a Litomyšl, Ladislav Horáček – Paseka 2003.
- Šabach, P.: Čtyři muži na vodě. Praha a Litomyšl, Ladislav Horáček – Paseka 2003.
- Šabach, P.: Hovno hoří. Praha, Paseka 1997.

Šabach, P.: Jak potopit Austrálii. Praha a Litomyšl, Ladislav Horáček – Paseka 2003.

Šabach, P.: Opilé banány. Praha a Litomyšl, Ladislav Horáček – Paseka 2003.

Šabach, P.: Putování mořského koně. Praha a Litomyšl, Ladislav Horáček – Paseka 1998.

Šabach, P.: Ramon (Psáno pro New York Times). Praha a Litomyšl, Ladislav Horáček – Paseka 2004.

Šabach, P.: Čtyři muži na vodě. Praha a Litomyšl, Ladislav Horáček – Paseka 2003.